

NYA ARGUS

Hundratredje årgången

Nr 9-10 · 2010

Bild:
Zena el Khalil:
*No direction home
blues*

Tema
*Mellanöstern
(2)*

Kommentarer / Trygve Söderling: Folket P och staten S

Johannes Salminen Venedig och islam

Mikko Zenger Dagskryssningar från kolerazonen
till det olovliga landet

Semy Kahan Den israelisk-palestinska konflikten ur ett
tidsmässigt och regionalt perspektiv

Peter Lodenius Masken i myrtenkransen

Eva Odrischinsky Bassem Eid – en palestinsk dissident

Debatt / Svante Lundgren Svar till Trygve Söderling om Israel

Prosa / Hannele Mikaela Taivassalo Åh, kom och se här

Panoptik / Yasmin Nyqvist Musik ur mörkret – *Lilla stjärna* ♦ *Tom Sandlund* Från imperiecentrum till
oklar framtid ♦ *Christel Björkstén* Förstår du mig? – Amélie Nothombs *Une forme de vie*

♦ *Tom Östling* När målfärg torkar ♦ *Jonas Ahlskog* Eliten som social grupp

Lösnummer 5 €, i Sverige 50 kr.

REDAKTION:

Huvudredaktör: Trygve Söderling

Redaktionssekreterare: Yasmin Nyqvist

Niklas Bruun, Kristian Donner, Susanna Fellman, Nils Erik Forsgård, Barbro Holmberg
Jessica Parland-von Essen, Martina Reuter, Tom Sandlund, Folke Stenman, Charlotte Sundström,

Ingmar Svedberg, Tom Söderman, Clas Zilliacus, Tom Östling

Ombud i Sverige: Thomas Henrikson, Dyviksrundan 39, pl. 22, S-184 97 Ljusterö

Manuskript till Trygve Söderling, Broholmsudden 3 C 21, 00530 Helsingfors, tfn + 358 (0)9 759 25 92
eller Yasmin Nyqvist, Lilla Tavastgatan 6 A 20, 20500 Åbo, tfn +358 (0)45 6713327

Prenumerationer, honorar, arvoden och annonser: Yasmin Nyqvist, Lilla Tavastgatan 6 A 20, 20500 Åbo

E-post: nya.argus@kolumbus.fi

Hemsida: <http://www.kolumbus.fi/nya.argus>

Prenumerationspris: ¼ år 40 € ½ år 25 €, i Sverige ¼ år 400 kr, ½ år 250 kr

Annonser: ¼ sida 100 € ½ sida 70 € ¼ sida 50 €

Sampo 800014-102076; Sparbanken Aktia, checkräkning 405511-13963

BIC: DABAFIHH IBAN: FI10 8000 1400 1020 76

I detta nummer medverkar

Jonas Ahlskog	fil.mag. och verksamhetsledare för Folkets Bildningsförbund, Åbo
Christel Björkstén	psykolog, Helsingfors
Semy Kahan	pol.mag. och journalist, Jerusalem
Peter Lodenius	journalist, Helsingfors
Svante Lundgren	docent, Pargas
Yasmin Nyqvist	redaktionssekreterare för Nya Argus, Åbo
Eva Odrischinsky	frilansjournalist, Jerusalem
Johannes Salminen	fil.dr. och författare, Helsingfors
Tom Sandlund	professor emeritus, Helsingfors
Trygve Söderling	chefredaktör för Nya Argus, Helsingfors
Hannele Mikaela Taivassalo	författare, Helsingfors
Mikko Zenger	indoguide, frilansjournalist, Helsingfors
Tom Östling	journalist, Karis

Pärmbilden: En installation från Zena el Khalils utställning "Maybe One Day
Beirut Will Love Me Back". I sin konst behandlar el Khalil bland annat frågor
kring våld och kön. *No direction home blues* tillkom under Irakinvasionen 2003.

El Khalils konstnärskap har präglats starkt av krigen i Mellanöstern.

KOMMENTARER: TRYGVE SÖDERLING

Folket P och staten S

Byggandet av israeliska bostäder i det ockuperade östra Jerusalem och utvidgningen av bosättningarna på den ockuperade Västbanken återupptogs i slutet av september. Att det i princip pågår förhandlingar mellan Israel och den palestinska myndigheten får enligt en kommentator Israels premiärminister Netanyahu att likna ”någon som förhandlar om en pizza medan han äter upp den”.

23.10 riktade ett synodmöte inom Vatikanen, sammansatt av katolska biskopar från Mellanöstern, en vädjan till FN:s säkerhetsråd om att ”vidta nödvändiga juridiska åtgärder” för att ”göra slut på den israeliska ockupationen av arabiska territorier”. Resolutionen väckte knappast någon uppmärksamhet i finländska media och innehållet var inte heller på något sätt sensationellt, snarare en upprepning av den ovanligt brett förankrade ståndpunkten att bland annat bosättningarna strider mot internationell rätt, inklusive Genève-konventionen. I sin officiella kommentar följande dag ansåg Israels biträdande utrikesminister Danny Ayalon, enligt nyhetsbyrån AFP, att synoden bli-

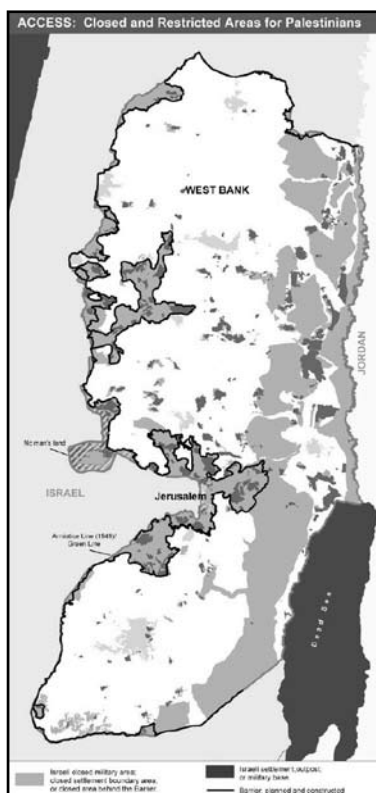
vit ”kapad” av fiender och kallade biskoparnas uttalande för ”arabisk propaganda”.

Verbala vädjanden om byggstopp från USA:s president Barack Obama och utrikesminister Hillary Clinton har inte haft effekt. En tolkning kunde vara att den nuvarande israeliska regeringen är nöjd med

situationen som den är. Expansionen via bosättningar har fortsatt under varje israelisk regering sedan statens grundande 1948.

Konflikten om Palestina, som dominerar också detta andra *Nya Argus*-temanummer om Mellanöstern, är inmängd med lager på lager av tolkningar, symboler, myter och metaforer. Inledningsvis kan det därför vara skäl att ta ett steg bakåt och repetera fakta på ett abstrakt, möjligast icke-mytologiskt plan. De flesta av nedanstående data framgår också, direkt eller indirekt, av artiklarna i detta och föregående nummer.

Invånarna i det före detta mandatet Palestina består i dag av två ungefär lika stora semitiska folkgrupper, ”P” och ”S”. S utgjorde 1921 13 och 1946 33% av befolkningen.

Västbankens murar och för palestinier förbjudna områden (skuggade).

Karta: Wikimedia Commons

Den numerärt största gruppen, P, fördrevs vid staten S:s etablering 1948 och senare och är numera splittad på många områden, främst P1 och P2, grannstaten R samt staten S. S har kontinuerligt flyttat fram sina aldrig fastslagna gränser. Utom det etniskt semi-rensade huvudområdet ockuperar S P1, som delats i hundratals isolerade fragment, och bevakar direkt och indirekt P2:s gränser till lands och sjöss, samt luftrummet. S kontrollerar alltså på ett eller annat sätt hela det tidigare Palestina.

Militärt är S en regional stormakt som i mer än 40 års tid fått ett unikt stöd från världens enda supermakt. Det årliga militära biståndet från USA har stadigt vuxit och är 2010 officiellt 2,8 miljarder dollar, en femtedel av S:s militärbudget.

Så länge de här faktorerna är konstanta verkar det spela en marginell roll vem som är president i USA, vem som inte erkänner vem, vilka uttalanden som görs och vilka fredsförhandlingar som pågår.

Palestinska grupperings raketbeskjutning från Gazaremsan (P2) mot Israel (S) dödade under åren 2002–08 sammanlagt 28 israeler och utlöste den israeliska attacken mot Gaza under årsskiftet 2008–09, under vilken omkring 1 400 palestinier och 13 israeler dödades.

Palestinska självmordsbomber krävde under 2000-talet sammanlagt omkring 550 israeliska liv. Jämfört med en absolut topp 2002 (220 bombdödade) har den palestinska raketbeskjutningen och bombningarna nästan upphört efter 2008, och i Israel har risken för en trafikolycka alltid varit större: omkring 400 döda per år.

Andelen fattiga låg i Gaza ännu 1994 på USA-nivå, 16%, men 2009 levde 70% av invånarna på mindre än en dollar per dag enligt FN-siffror anförda av forskaren Daniel Byman i senaste numret av amerikanska *Foreign Affairs*. I artikeln "How to Handle Hamas" rekommenderar Byman att blockaden av Gaza hävs för att uppmuntra Hamas civila aspekt som legitim politisk makt i området. Motarbetandet av vapensmuggling över gränsen borde överföras på internationella styrkor. Hamas är trots dramatisk retorik rätt pragmatisk, skriver Byman, och även om rörelsen inte krossades, led den mera av Israels attack 2008–09 än Hizbollah, som gick

stärkt ur Israels motsvarande krig i Libanon 2006.

Bymans scenario, som inkluderar och integrerar Hamas i en fredlig utveckling, är ett "i bästa fall" som hänger på ett stort antal "om". Det är ändå intressant med denna analys i en tung amerikansk tidskrift, bland annat som påminnelse om att en eventuell fredsprocess inte kan strunta i en av områdets nyckelaktörer. Ett isolerat Hamas kan lätt sabotera alla förhandlingsförsök, till exempel genom att på nytt börja skjuta raketer.

Hamas får militärt och ekonomiskt stöd från bland annat Iran, även om stödet inte på långt när kan jämföras med USA:s till Israel. Israel å sin sida bedriver vapenhandel med bland annat Finland, ett faktum som i skrivande stund 160 representanter för finländsk politik, vetenskap och kultur påtalar i en adress administrerad av människorättsrörelsen ICAHD (*Israeli Committee Against House Demolitions*). Adressens första undertecknare är filmaren Aki Kaurismäki, följt av politikerna Satu Hassi, Heidi Hautala, Sirpa Pietikäinen och Erkki Tuomioja. "Svenska" namn är åtminstone Jörn Donner, Sophia Jansson, Claes Andersson, Janina Andersson, Jan-Otto Andersson, Carolus Enckell, Lars Hertzberg, Markus Jäntti, Annika Lapintie, Stefan Lindfors, Laura Lodenius, Martina Reuter, Ville Sandqvist, Nils Torvalds och Thomas Wallgren. I adresstexten påpekas att Finland köpt betydande mängder israeliska vapen, sedan 1999 för över 152 miljoner euro, och att vi varit en central exportör av missilteknologi till Israel. Detta i klar konflikt med ett förbud från EU:s ministerråd mot vapenexport till länder som bedriver "intern repression".

Ett par av de beställda artiklarna i detta temanummer är skrivna "på plats" av judar i Israel. Det vore naturligt att jämsides med dem publicera texter av palestinska intellektuella. Trots vissa kontakter har en sådan "balans" denna gång inte förverkligats, vilket nog är symboliskt för informationssituationen över lag. Indirekt förmedlas några palestinska röster ändå i Mikko Zengers och Eva Odrischinskys artiklar. De här texterna handlar annars om "oliktänkare" inom sin egen krets – en oppositionell israelisk aktivist och en palestinsk dito.

28.10.2010

Venedig och islam

Kvällen sänker sig över Venedig, och i ljuset från gatlyktorna återfår Riva degli Schiavoni något av sin tidlösa magi. Nu djupnar tystnaden, för att brytas bara av gnisslet från de tomma gondolerna där de otåligt sliter i sina förtöjningar. En färsk halvmåne gör sig påmind, som en plötslig hälsning från *Tusen och en natt*.

Men halvmånen är också symbolen för den turkiska världsmakt som till slut blev Venedigs öde och därför borde sätta stopp för alla romantiska drömmier. Det kan ändå inte hjälpas, här om någonsans smyger sig Östern på oss både som hot och svindlande möjlighet. Venedig öppnar sig mot Orienten och islam på ett sätt som djupt skulle oro och irritera det kristna Europa. Långt innan Columbus vidgat den europeiska västhorisonten hade venetianska sjöfarare gjort sina egna upptäcktsfärder i öst. Här är ett nätverk som i detalj kunde studeras på *Venezia e l'Islam*, den stora utställningen som i juli 2007 invigdes i Dogepalatset i Venedig.

Avgörande blev att venetianerna från första början vänt ryggen åt det italienska fastlandet, som flyktingar undan goters och hunners härjningar tog de lagunen i besittning redan på 400-talet, och här levde de väl gömda, oberörda av tumultet i deras närmaste grannskap. Extra skydd gav ryktet att dessa träskmarker var kusligt hemsökta av malarian.

Men faran var inte över, 841 hade araberna – de fruktade "saracenerna" – från sin nya bas på Sicilien lyckats tränga in i Adriatiska havet med sina flotor. Var det mystiska lagunfolket nu i turen att krossas till döds? Än en gång räddades Venedig av de strömmar och sandrevlar som gjorde hela Podeltat till en så livsfarlig passage för alla erövrare. Skeppen försvann för att aldrig mer återvända.

Det geografiska läget gjorde det möjligt för Venedig att trotsa också påven och hans enträgna krav på en enda kristen front. Skärmytslingarna med Rom är ett återkommande inslag i Republikens historia, en konflikt som i mars 1309 blev så inflammerad att Venedig bannlystes. Vem som helst i staden kunde herefter berövas sin frihet, ja till och med göras till slav! I juli samma år späder kardinal Legate på med att utlysa ett korståg mot Venedig, ett groteskt utslag av den ängslan som framför allt väckts av den växande handeln på det muslimska Levanten.

Men Venedig stod på sig, och konvojerna till Alexandria och Tripolis fortsatte att frakta de förbjudna varorna. Levanten var Venedigs egentliga livslinje, och Medelhavet den spelplats man valt för framtiden.

Venedig var en republik av och för köpmän, och omsorgen om handeln gick framom allt annat när viktiga beslut skulle fattas. Ideologiska hänsyn fick vika också i umgänget med islam, den nya stormakten som man allt oftare stötte på i Medelhavets alla hörn. Det lyckliga var att köpmannen hade lika hög status bland Profetens folk som i Venedig, inte för intet var Muhammeds första gemål en driftig affärskvinna.

Ett krasst vinstintresse förenade till vardags de båda lägren. Döva för vapenslamret, de kristna och muslimska ayatollornas hätska appeller, levde basarna sitt liv för sig.

Typiskt är att Venedig mitt under fjärde korståget var noga med att inte äventyra sina relationer till en så givande affärspartner som mamluckernas Egypten. Korsfararna var för godtrogna för att alls ana sig till ett så durkdrivet spel bakom deras rygg.

Utbytet av varor mellan öst och väst skulle stän-

digt växa i omfång. Om Venedig bjöd ut textiler, timmer, olivolja så importerade det kryddor, bomull, pälsverk och givetvis slavar i mängd. Venedig blev tidigt känt för sin glaskonst, och det förvånar inte att sultanen från Bosporos skickade in en stor beställning på moskélampor.

”Vad nytt från Rialto?” är repliken som Shakespeare skickligt fångat in i sin pjäs om köpmannen i Venedig. I själva verket var kvarteren kring bron Rialto under stadens storhetstid 1100–1500 en stimmig mötesplats för folk med näsa för pengar, tyskar, armenier, greker, judar, alla var de på plats för att säkra sin del av marknaden. Sakta men säkert byggde Venedig ut sitt sjövälde, med öar som Korfu, Cypern och Kreta som nya ankarfästen. Det var framför allt handeln som gjorde staden så fabulöst rik, och ett slag tycktes hela världsekonomin kretsa kring staden med de många kanalerna.

Men evigt kunde man inte begära att en enda fartygslast skulle ge en vinst på 35 till 50 procent. I fonden väntade Amsterdam och Atlantrafiken på att få inleda en ny epok, och då hjälpte det inte långt att Arsenal, det berömda skeppsvarvet, på två månader kunde leverera ända till 100 örlogsfartyg. Medelhavet var – som Fernand Braudel säger – dömt att lämnas utanför historien eller åtminstone dess levande mittström.

Dogen Pietro Orseolo II var mycket framsynt när han år 1000 skickade egna emissarier till muslimska makthavare runt Medelhavet, från Cordoba och Palermo i väst till Damaskus och Beirut i öst. Snart nog hade Venedig skaffat sig en serie fasta stödjepunkter i det muslimska kustbältet, och de var till inte bara för att lagra och skydda venetiansk egendom utan också för att knyta vänskapsband med de lokala eliterna. Chefen för kolonin, kallad Baili, hade att regelbundet rapportera hem till Serenissima om stämningarna i det främmande landet.

Venetianarna lät sig villigt bländas inte bara av överdådet i det bysantinska Konstantinopel utan också av de östliga metropolerna där bortom, och till exempel Damaskus var för dem ett jordiskt paradiset där det låg mjukt inbäddat mellan floden Barata och blommande oändliga parker. Suget från Alexandria var lika kännbart, och här blandade sig trevna bibliska element med storvulna minnen från faraonerna.

Värt att notera är att det var i sin mest mottagliga ålder som venetianerna utsattes för dessa exotiska frestelser. De unga männen var ett rörligt släkte, det berättas om en tjugofemårig Francesco Suriano att han hunnit göra hela sexton resor till Orienten. Marco Polo är givetvis det mest berömda exemplet på venetianarens outrotliga dragning till de fjärran horisonterna.

Om östliga impulser vittnar redan San Marcos färgsprakande fasad, här finns en festlighet, en sinnessenens yra som spränger alla europeiska gränser. Prakten som Venedig visar upp överträffar våra vildaste drömmar, skrev Charles Dickens efter ett besök 1844. Atrium-mosaikerna inne i katedralen med sina divaner och kameler, liksom arabeskerna i Palazzo Ducale för tanken till samma väderstreck. Vartill kommer att det mytomspunna fyrtornet Faros i Alexandria – rivet av mamluckerna – inspirerat kampanilen i San Pietro di Castello.

Men Venedig var samtidigt en kristen stad som förblev orubbligt trogen sitt skyddshelgon Sankt Marcus (vars kvarlevor två företagsamma köpmän lyckats smuggla ut från Alexandria 828). Att den också var en viktig anhalt på vägen till det heliga landet, betydde mycket för den egna identiteten, här öppnade sig ett sakralt sammanhang som man under medeltiden tog på största allvar – men givetvis också förstod att pekuniärt utnyttja!

Under den glittrande kosmopolitiska ytan dolde sig en fast katolsk kärna med tydliga puritanska och konservativa accenter. Sitt huvud bevarade många kallt mitt i flödet av nya och ramande intryck. När kurtisanerna släpptes lösa på 1700-talet fortsatte borgardöttrarna att klä sig i svart, och något Las Vegas har det inte blivit heller av dagens Venedig.

Utländska köpmän hölls under sträng uppsikt även mitt i vimlet på Rialto, och upprepat klagade till exempel tyskarna över att inte kunna konkurrera på lika villkor med de lokala handelshusen. Men som inga andra satte judarna den venetianska rättvisan på prov. Ghetto var namnet på de trånga kvarter som 1516 hänvisats judarna och som till natten stängdes av kristna vakter.

Sen gammalt hade Venedig haft för vana att till skydd för sina varor i främmande hamnar bygga ut egna välbevakade *fondaci*. Men en ny sinister innebörd fick ordet ghetto när den judiska stadsde-

len alltmer började likna ett fängelse och invånarna tvingats bära en förödmjukande gul bindel. Därmed hade Venedig slagit in på en antisemitisk kurs som skarpt avvek från öppna famnen i sultanernas Konstantinopel.

Ett annat dåligt omen var behandlingen av Giordano Bruno, filosofen som kommit i öppen konflikt med inkquisitionen i Rom och Venedig. Efter en nog så äventyrlig odysse genom kända europeiska universitet valde han att slå sig ner i Venedig. Det var ett oklokt beslut. Republiken råkade just då vara i ekonomiskt trångmål, och behövde påven också som allierad i kampen mot tyska och spanska rivaler. Angivare såg till att Bruno snart hamnade i inkquisitionens klor, och 1593 föll man undan för Roms enträgna begäran om att utlämna fången, en lika storkäftig som blixtrande begåvad exponent för den nya världsbilden i Galileis och Kopernikus anda.

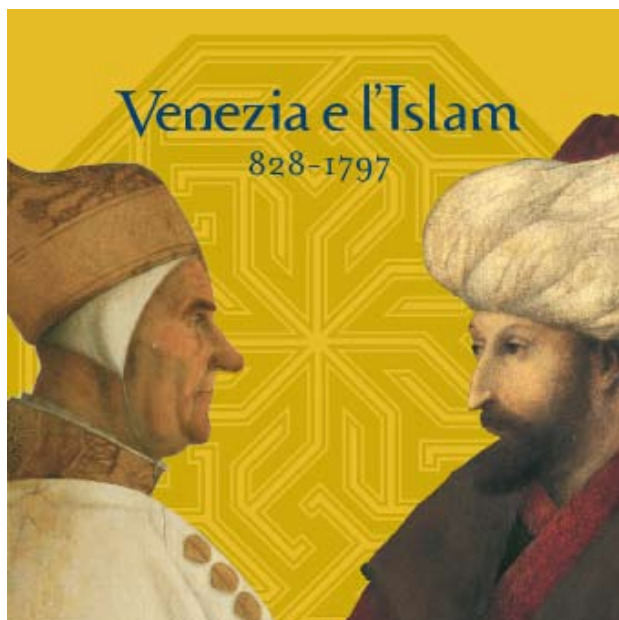
Tidigt i gryningen på askonsdagen det ”heliga” året 1600 brändes Giordano Bruno levande på Campo di Fiori, en död som drar evig vanära över både Rom och Venedig.

En besk eftersmak hade också det fjärde kors-tåget från 1204 lämnat. På sin väg mot det heliga landet hade den ”frankiska” hären gjort ett tillfälligt uppehåll i Konstantinopel. Ett ord av dogen Enrico Dandolo, expeditionens starke man, och korsfararna skulle ha dragit vidare, till stadsbornas stora lätt-nad. Men Dandolo, denne fruktansvärde åldring, halvblind men full av livsfarlig energi, hade andra planer. Nu var ögonblicket inne att slutligt kväsa det stolta Bysans och placera en venetiansk marionett på tronen.

De frankiska horderna var med ens fria att kasta sig över Konstantinopel, under dagar som ortodoxa kristna länge skulle minnas med fasa.

På kort sikt hade Venedig allt att vinna på det bysantinska sönderfallet, nu kunde Republiken maximalt utnyttja sin ställning som ensam härskare i de egeiska vattnen. Men i längden skulle ”segrar” av det här slaget visa sig värdelösa, först när det var för sent insåg man vilken potentiell bundsförvant som – av ren girighet – gått förlorad i Bysans.

Islams nya hårda ansikte fick Venedig bekanta sig med 1570, då turkiska trupper tog i land på Cypern, en venetiansk koloni sen 1489. Osmanernas Turkiet

var en fiende av en helt annan kaliber än korstågens spridda arabarméer. Också grymheten var i en klass för sig, chefen för garnisonen i Famagusta, Marcantonio Bragadin dömdes till en plågsam och utdragen död då kapitulationen väl var ett faktum. Han fick näsa och öron avskurna och flåddes levande, och efteråt skulle hans uppstoppade skinn paraderas längs gatorna på ryggen av en ko.

Venedig kom aldrig över den chocken, hjälplöst fick det se sitt egeiska imperium bit för bit slukas av kolossen i öster. Samtidigt skulle upptäcktsfärderna i väst förvandla Medelhavet till ett bakvatten och därmed rycka undan grunden för Venedig som maritim stormakt, 1700-talet var en förfallets tid som av inre nödvändighet slutade med att Napoleon bryst utplöste Republiken. *Io non voglio più Inquisitori, non voglio Senato; sarò un Attila per lo Stato Veneto* – jag vill inte mer ha några inkvisitorer eller någon Senat; jag vill vara en Attila för staten Venedig.

Men Venedig skulle snart igen komma på fötter, nu som museum och turistattraktion. I själva staden, dess byggnader och konstverk har dessa nyktra och gnidiga patricier gett oss i arv en skönhet som blivit till glädje för miljoner. Och även om öst och väst aldrig på allvar fann varandra i Venedig så står Republiken för det första stora försöket att mentalt bryta upp fästning Europa.

JOHANNES SALMINEN

Essän ingår i förf:s *Islams två ansikten*, som i höst utkommer på Söderströms och Atlantis.

Dagskryssningar från kolerazonen till det olovliga landet

Det centrala problemet med ekonomirapportering är: hur rapportera om ett företag utan att det får gratisreklam? I denna artikel är situationen den motsatta. Eftersom jag själv arbetar inom turistbranschen finns det orsak att fråga sig om jag kan betraktas som jävig då jag skriver om mina konkurrenter. Jag ska berätta om en ny israelisk resebyrå som arbetar för att befrämja mänsklig dialog i det Heliga Landet. Idag har företaget, som grundades av en ensam kvinna i april i fjol, redan 600 anställda. Enligt de vildaste ryktena har en miljon palestinska kvinnor anmält sig till de erbjudna resorna. Israels tidigare undervisningsminister Jossi Sarid utnämnde nyligen resebyråns grundare Ilana Hammerman till årets medborgare.

Underbart! Doris tog kontakt efter tre års tystnad. Hammermans resebyrå kunde definitivt vara henne till större hjälp än Condoleezza Rice eller Hillary Clinton. Då jag lärde känna den 13-åriga Doris i Betlehem i september år 2007, bad hon mig nämligen genast om en liten tjänst. Då hon frågade ut mig om hur mycket jag sett av världen, avslöjade hon samtidigt att även hon drömmer om att resa. Min uppgift blev att fiska fram ett specialtillstånd av dåvarande utrikesminister Rice, som skulle ge Doris möjligheten att åka på släktkalas till Jerusalem, där de flesta av hennes kusiner var bosatta.

Av Doris tre systrar hade endast den äldsta fått tillåtelse av Israel att besöka den heliga staden. Detta skedde någon gång i början av 1990-talet, samtidigt som israelerna och palestinierna förhandlade – eller låtsades förhandla – om att grunda två stater på stor-israelisk (det internationellt erkända Israel och de ockuperade områdenas) mark.

Doris begäran verkade rimlig. Eftersom det bara är 13 kilometer mellan Betlehem och Jerusalem, skulle till och med ett specialtillstånd på bara ett par timmar räcka för Doris. Endast en kusinträff, inte ens ett besök i Al Aqsa-moskén. Hon svor att omedelbart återvända till kolerazonen London då hon träffat sina kusiner. Galghumor räcker dock inte som pass vid de israeliska vägspärrarna. Många palestinier kallar sin hemtrakt, sammanträngd mellan murarna och de israeliska bosättningarna, för kolerazonen. Doris pappa önskade mig å sin sida brett leende hjärtligt välkommen till London, då vi träffades första gången, samma dag som vi tillsammans med Rice besökte Betlehem.

Utrikesministern hann även göra en avstickare till kyrkan där Jesus föddes. Ett fotografi där Rice hukar sig, liksom vi andra pilgrimer, för att smidigt kunna glida igenom kyrkans låga dörröppning, spreds i världspressen. Kanske skulle hon förhålla sig positivt till Doris begäran efter att ha utfört denna gest. Hukande, och diskret infiltration, är nämligen viktiga färdigheter för palestinierna, vilket mästerekaren president Mahmoud Abbas också lär vara väl medveten om.

Hur skulle jag lyckas övertyga Rice? Kanske kunde de kända föreläsarna på Holocaust-museet driva Doris ärende? Jag deltog nämligen under min vistelse i Jerusalem i en tio dagars kurs på *Jad Vashem*-museets utbildningscentrum. Kursens syfte var att erbjuda nya synvinklar på Holocaust och det vi lärt oss av den. Ett givande kunskapspaket, undervisningen låg mestadels på toppnivå.

I kursprogrammet ingick också en föreläsning om Palestinafrågan. Tidningen *Haaretz* veteran-

redaktör Danny Rubinstein förbryllade i en lysande inledning sina lyssnare genom att påstå att Holocaust är den israeliska statens nya religion. Flera av de övriga föreläsarna hade svårt att låta bli att dela med sig av sina iakttagelser om hur man i palestiniernas tal kan utläsa antisemitiska tonfall. Att försöka spåra ett dylikt släktskap är milt sagt problematiskt på en kurs där man undervisas i hur Holocaust... undervisas. En av talarna avslutade sin föreläsning – där inte ett ord om palestinierna hade nämnts – med den gåtfulla uppmaningen att ”gör nu ert bästa för att trivas med våra palestinier”.

Jag borde ha förstått att genast fråga vad hon menade med det. Men jag tog henne på orden och åkte till president Abbas domäner för att diskutera med Doris och flera andra palestinier. Jag trivdes så bra att jag varmt kan rekommendera en dagstur till Palestina även för er. Det vidgar vyerna och man löper minimal risk att stöta på andra turister, så länge man håller sig borta från Jerusalems gamla stad.

Ni kan dock få svårigheter med att betala för ert te eller er falafel på Västbanken. Studenterna vid Bir Zeit-universitetet i utkanten av Ramallah tävlar lika lekfullt som förut om vem som får äran att bjuda gästen på mat i universitetscaféet. Kan det i detta fall vara frågan om traditionell arabisk gästfrihet, eller det faktum att studenterna har ett brinnande behov av att bli hörda? Det är nämligen inte lika lätt för dem att se sig omkring i världen som för de israeliska ungdomarna.

En dag i det andra hemlandet

Ilana Hammerman kom ut ur skåpet i maj. I en lång artikel i *Haaretz* (13.5), som jag varmt rekommenderar, beskriver fredsaktivisten som även är författare och översättare noggrant hur hon smugglade ut tre 18–19-åriga palestinska flickor på en dagsutfärd från de ockuperade områdena till Israel. Till reseförberedelserna hörde upplysning om potentiella risker vid resmålet, och att klä flickorna israeliskt. Hon lärde flickorna att på hebreiska säga ”allt är okej”, ifall någon skulle tilltala dem vid vägspärrarna under deras första ”inrikes-utlandsresa”.

När resans svåraste del, det vill säga gränsövergången, var överstökad, körde Hammerman flickorna till Tel Aviv, det moderna Israels främsta

flaggskepp. Efter att ha ätit hamburgare på McDonalds spanade flickorna in israeliska araber på universitetets campus och bibliotek. Besöket på *Eretz Israel*-museet, där Hammerman lät flickorna posera bredvid karikatyrrer av Yitzhak Rabin och Shimon Peres, verkade inte göra dem lika förtjusta.

Flickorna tog sig också en titt på spillror av det försvunna Palestina i Jaffa, där det judiska Tel Aviv började byggas upp i början av förra århundradet. Resans höjdpunkter blev ändå besöket i ett köpcentrum samt att ränna omkring i mörkret på en sandstrand i Tel Aviv. När flickorna återvänt hem klockan två på natten kunde de vara säkra på en sak: de hörde till den mycket lilla minoritet bland Västbankens ungdomar som hade doppat tårna i Medelhavet.

Både researrangören och resenärerna hade gjort sig skyldiga till brott. På basis av en artikel som Hammerman skrev i *Haaretz* hösten 2009 kan vi dra slutsatsen att brottet hade planerats en längre tid. Hon varnade sina landsmän för att israelernas känsla av att allt är bra är ett farligt självbedrägeri, så länge ockupationen tillåts pågå.

En bosättningsorganisation kallad *The Legal Forum for the Land of Israel* (!) har väckt åtal mot Hammerman. Om hon anses skyldig kan hon bli dömd till upp till två års fängelse för medhjälp till illegal inresa. Organisationen som väckt åtalet är känd för sitt motstånd mot nedmonteringen av bosättningar på Gaza. Organisationens ledare har också hotat med att börja bygga bosättningar på israelisk mark på sådana områden där landets palestinska befolkning lever.

Hammerman verkar inte ångra sig, tvärtom. Hon har meddelat att hon kommer att anställa en försvarsadvokat. Genom sin handling ville hon uttryckligen skapa diskussion om ockupationens ohållbarhet, både i Israel och utomlands. Hennes samvete kunde helt enkelt inte längre acceptera alla de bestämmelser som skapats för att göra ockupationen bestående.

Hammermans exempel har inspirerat också andra israeler till civil olydnad. I juli smugglade elva israeliska kvinnor ett tjugotal palestinska kvinnor och barn över gränsen för en dagsresa till Israel. Beskrivningar av smugglingsutfärder dyker allt

oftare upp i israeliska tidningar. I slutet av augusti hade redan nästan 600 kvinnor anmält sitt intresse för att fungera som olagliga turistguider. Den överlyckliga Hammerman har varit förstummad över det stora stöd hon fått.

Mainstreammedia har anklagat Hammerman bland annat för att äventyra israelernas säkerhet. I ett tv-program ställdes hon frågan om hon undersöker de palestinska kvinnornas underkläder innan hon släpper in dem i bilen. Det skulle onekligen vara lätt för extrema element på den palestinska eller israeliska sidan att sabotera den palestinska kvinnoturismen.

Expansionen av dagskryssningar för palestinier kan leda till att gratisfalafeln i Palestina tar slut. Det kostar att shoppa i Israel. Mitt livs godaste falafel avnjöt jag för övrigt i Gazas största flyktingläger Jabalaya i början av 1970-talet då en finländsk kibbutzvolontär ännu kunde resa till Gaza för att koppla av efter en tung arbetsdag. Idag är det annorlunda. Uppskattningarna om hur många procent av under 20-åriga gazabor som har varit utanför den remsa som kallas världens största utomhusfängelse växlar mellan en halv till ett par procent.

Ungefär 50 000 israeler reser till Indien varje år. En stor del av dessa är ungdomar som nyss kommit ut ur armén och som vill tömma sitt samvete efter en tung militärtjänstgöring. Ännu på 1990-talet kunde man se skyltar utanför många restauranger av hippieklass i New Delhi: israeler ej välkomna. De israeliska ungdomarna verkade inte förstå att Indien inte är en del av de ockuperade palestinska områdena. Mina kvinnliga studerande har berättat om israeliska pojkar som presenterat sig för dem som finländare eftersom "ingen ändå vet något om Finland".

När ska jag för första gången i Indien möta en palestinier hemma från det stor-israeliska området? Det är möjligt att jag redan har gjort det; kanske var de utklädda till svenskar.

Jag brukar fråga israeliska ungdomar jag möter i Indien om deras krigserfarenheter från Västbanken. En kemistuderande från Tel Aviv har fastnat i mitt minne. Kvinnan poängterade att hon ville resa runt i Indien ensam, eftersom man på detta sätt upplever mera än om man reser i grupp. Till Jerusalems gamla stad som låg ungefär 60 km från hennes hem hade

hon ändå av säkerhetsskäl åkt i grupp med guide och beväpnade vakter.

Ingen av de studerande vid Bir Zeit-universitetet som jag talade med hade besökt Jerusalem, som ligger på cirka 15 kilometers avstånd. Visserligen be-
dyrade killarna att om jag bjöd in dem till en träff i Gamla stan i Jerusalem, alltså det ockuperade östra Jerusalem, skulle de kunna fixa in sig på några timmar. Naturligtvis skulle straffet om man blev fast under en sådan gör-det-självs-resa vara fängelse.

Den ockuperade fredsprocessen

Alltså: bevakade gruppresor och illegal infiltration, till samma resmål? Det skvallrar om åtminstone tre saker.

För det första saknar talet om det "för eviga tider förenade" Jerusalem, "det judiska folkets egendom", *street credibility*. Ta en promenad i de smala gränderna i Gamla stan i Jerusalem, omgivna av murar, och se hur förenade de beväpnade israeliska soldaterna är med palestinerna som undviker dem medan de utför sina vardagssysslor. För att friska upp minnet: inte ett enda land i världen har erkänt det odelade Jerusalem som huvudstad i Mellanösterns enda demokrati.

För det andra, muren läcker fortfarande. Inte för det, den må läcka eller inte, Israel kan inte bli en demokratisk judisk stat. Stor-Israel är i dag demokratisk för judarna och "judisk" för palestinerna. Det innebär att man på alla sätt försöker minimera icke-judarnas antal. Snarare borde man tala om en demografisk judisk stat.

Israelerna kallar sin över 700 kilometer långa mur för säkerhetsbarriären, palestinerna kallar den apartheidmuren. Eftersom 85 procent av muren byggs på Västbanken, utanför Israels erkända gränser, stöder jag i den här namntvisten palestinerna till åtminstone 85 procent. Mellan Israels gräns, den så kallade gröna linjen, och muren kommer över åtta procent av Västbankens 5 600 kvadratkilometer att ligga. Det låter kanske som en oskyldig småsak. När vi granskar hur litet det schweizerosterbjudande är, som Benjamin Netanyahu försöker få palestinerna att svälja, inser vi hur mycket som står på spel.

3. Inmurandet av Palestina öppnar en marknads-
nisch på fyra miljoner för Ilana Hammermans re-

sebyrå. För att förstå denna nisch måste vi granska murarnas och checkpointernas ABC-geografi. Inom Stor-Israel bor knappt 5,8 miljoner judar och cirka 5,5 miljoner palestinier, av vilka drygt 1,5 miljoner är (arabiska) medborgare i Israel. För att trygga israelernas säkerhet har fyra miljoner palestinska icke-medborgares rörelsefrihet begränsats i hög grad.

Oslo-avtalet 1993 skulle leda till uppkomsten av ett självständigt Palestina. Västbanken styckades tillfälligt i tre delar, för att ett sammanhängande, livsdugligt Palestina skulle kunna planteras på det ockuperade området utan att hota Israels säkerhet. Följande två fakta får talet om 17 år av fredsförhandlingar att låta ironiskt: 1. Antalet israeliska bosättare på Västbanken har nästan tredubblats sedan Oslo. 2. Israelerna har styckat Västbanken så området blivit en schweizerost.

Område A, som nominellt styrs av den palestinska administrationen, omfattar 17 procent av Västbanken. Det består huvudsakligen av områdets största städer. Område B, ungefär 24 procent av Västbanken, lyder under israelernas och palestiniernas gemensamma förvaltning. Nära 95 procent av palestinerna lever i zon A och B. Succén för sönder-och-härska-politiken visas av att zon A och B i sin tur är indelade i 227 områden! Att sätta ihop en självständig stat av dem, som sedan ska kopplas till Gaza-remsan, kräver trolleri.

Område C, som lyder direkt under Israel, omfattar 59 procent av Västbanken. Inom detta område ligger ungefär 120 officiella bosättningar och 100 inofficiella, alltså illegala. Enligt internationell rätt är alla bosättningar illegala, enligt ockupantens lagar är de bosättningar illegala, som för tillfället definieras som illegala.

Bosättningarnas invånarantal växer cirka tre gånger snabbare än hela Israels. Det är ingen slump, utan resultatet av en medveten politik. Under de sista tio åren har Västbankens befolkning vuxit med över fem procent per år. I dag har redan över 310 000 israeler infiltrerat Västbanken. Dessutom bor i det ockuperade östra Jerusalem, officiellt anslutet till Israel, ungefär 200 000 israeler.

För Ilana Hammerman skulle det onekligen vara en smal sak att ordna ett släktbesök hos Doris, trots att

Doris bor i A-zonen, som Israel förbjudit sina medborgare att besöka. Enligt de vildaste ryktena har så många som en miljon kvinnor anmält sig till Hammermans resor. Att administrera en sådan turistflod kräver palestiniernas hjälp.

Förresten måste jag påminna Hammerman om att även Doris gillar hamburgare. När hennes föräldrar hade bjudit mig på mat i två dagars tid, meddelade jag att det nu var min tur. Hummisen och falafelbullarna förlorade klart i omröstningen mot Ramzy Burghers hamburgare.

Fredsturism

Det är lätt att stämpla kvinnornas resebyrå som en kampanj i rent sensationssyfte. Det lönar sig att minnas hur ockupationen av de palestinska områdena ”officiellt” inleddes 1967. Den israeliska ledningen byggde upp sitt mega-projekt i hemlighet, samtidigt som den iscensatte ett skådespel för omvärlden om hur ett gäng laglösa israeliska fantaster och yrbollar stökade omkring på Västbanken. De här hetsporrarna skulle man genast få ordning på, så fort palestinerna var mogna för fred.

Hammermans företag är en naturlig förlängning av *Machsom (Checkpoint) Watch*, grundad 2001 av tre israeliska fredsaktivister. Deras syfte var att observera och rapportera om människorättsbrotten vid gränsövergångarna. Organisationen växte till den grad att efter tre år observerade 400 kvinnor de soldater som övervakar palestinerna.

De här kvinnorna verkade vid gränserna utan att bryta mot lagen. Det projekt som Hammerman har satt igång överskrider både gränserna och lagen. Om det Heliga Landet delas upp i två stater, främjar Hammerman utrikesresandet, om däremot en enda stat uppstår, Isreلتina eller Palesrael, handlar det om inrikesturism.

Låt oss visionera en smula. Under ledning av det internationella samfundet, det vill säga oss turister, kunde man sparka igång en ny motockupation enligt mönster från ”hetsporrarna”, med målet att hålla Västbanken och förhoppningsvis också Gaza öppna. Vi skulle sätta fart på processen genom att i stora massor vallfärda till Västbanken, inte som aktivister utan som helt vanliga turister, i rättvisans

namn och som motvikt till pilgrimerna och *Toivio-matkat*-resenärerna. Vi skulle bojkotta Stor-Israel genom att enbart resa till de ockuperade områdena. En sådan bojkott torde passa för de flesta motståndarna till ockupationen.

Jag är oenig med mig själv. Kunde det där faktiskt fungera? Hur är det då med följande, något mera auktoritativa förslag?

Israel grundades som en trygg hamn för alla judar i världen. Under de senaste åren har de israeliska regeringarna stängt hamnen för de utländska judar som kritiserat det stor-israeliska byggtalkot. Kanske kunde sådana arrangerade skeppsbrott erbjuda otroliga tillväxtvisioner för det Hammermanska företaget.

Israel kräver att palestinerna ska erkänna Israel som judisk stat, samtidigt som man systematiskt israeliserar de palestinska områdena. En rent judisk stat är omöjligt att upprätta, ens halvdemokratiskt, på ett område där nära hälften av befolkningen är icke-judisk. Eller hur skulle ni genomföra det?

Under de senaste åren har "kvartetten" USA, FN, EU och Ryssland försökt förlösa freden i det Heliga Landet – utan större framgång. Om Israel är alla judars skyddshem, kunde det nu vara dags att samla ihop förtjänta judar ute i världen för att grunda ett mini-Palestina som bihang till Israel. Hammermans skjutsningsfirma kunde sätta fart på hemliga freds-förhandlingar mellan palestinier och judar. Också Oslo-processen startade i början av 1990-talet som hemliga förhandlingar.

Om Hammerman har en fem personers bil, kunde hon samla ihop en erfaren fredskvartett. På fram-bänken skulle vi placera Norman Finkelstein, den berömda kritikern av fredsprocessen och den av de fyra som mest liknar en bosättare. På ytterplatserna på bakkänken skulle vi tränga in Noam Chomsky (81) och specialrapportören från de palestinska om-

rådena inför FN:s mänskörättskommission, Richard Falk (80). Onekligen skulle Falk innebära en risk, för han ser misstänkt arabisk ut. På mittplatsen skulle vi gömma ledaren för FN:s Gaza-kommission, sydafrikanen Richard Goldstone (71) – den av de fyra som allra minst ser ut som en bosättare. Om Hammerman äger en minibuss, kunde fredspristagarna Jimmy Carter (85) och Desmond Tutu (78) rymmas med som obundna observatörer.

Gemensamt för kvartettens medlemmar är åtminstone följande: 1. De har stämplats som judiska antisemiter. 2. Israel har gett dem portförbud till de ockuperade områdena. 3. De stöder den fredsmodell som bygger på en tvåstatslösning. Också Tutu har portförbud till de ockuperade områdena, men han kunde låsas vara Carters livvakt.

Hammerman skulle köra kvartetten och observatörerna längs en väg avsedd enbart för israeler, nästan fram till någon bosättning, till exempel Ariel. Där skulle inofficiella palestinska fredsförhandlare redan otåligt vänta på att skådespelet ska börja, samtidigt som deras fruar och barn skulle befinna sig på dagskryssning i Israel.

Chomsky skulle i våras föreläsa vid Bir Zeit-universitetet på Västbanken. Det gick i alla fall på tok för den före detta kibbutzniken, precis som 1968 i Tjeckoslovakien då Chomsky försökte besöka Alexander Dubček. Han blev avvisad vid gränsen.

Knessetmedlemmen Otniel Schneller från *Kadi-ma*-partiet, som definierar sig som centerpartistiskt, uppskattade utvisningen. Han föreslog att Chomsky skulle försöka infiltrera Gazaremsan från den egyptiska sidan, via en av palestinernas tunnlar. Till all lycka har vi Hammerman.

Tyska är Doris favoritämne i skolan. Hennes andra dröm är att få åka till Tyskland och studera. Ilana Hammerman kan påverka vilkendera av Doris drömmar som förverkligas först.

MIKKO ZENGER

Den israelisk-palestinska konflikten ur ett tidsmässigt och regionalt perspektiv

Den israelisk-palestinska konflikten har under det senaste halvsekle lyckats bibehålla sin plats på världspolitikens agenda. Särskilt sedan 1990-talet, då Oslo-avtalet väckte förhoppningar om en snar lösning av denna konflikt, har detta historiskt laddade hörn av Mellanöstern dragit till sig världens intresse och politiska energi i en omfattning som saknar motstycke. Trots flera försök att lösa konflikten, både bilateralt och genom involvering av internationella aktörer, främst USA, har konfliktens lågor fortsatt att värma denna regions politiska temperatur.

Konferensen i Madrid år 1991, initierad och dirigerad av USA, var ett försök att för första gången få konfliktparterna, inklusive arabstaterna, att sätta sig och kommunicera vid samma bord. Konferensen ledde dock till ringa resultat.

Samtidigt utspelade sig det verkliga dramat i Norges skogar på avstånd från strålkastarnas ljuskäglor. Förhandlingarna där mellan israeler och palestinier ledde sommaren 1993 till Oslo-avtalet, som bland annat gav palestinierna autonomi i Gaza och i delar av Västbanken samt innebar ett ömsesidigt politiskt erkännande. Inom fem år skulle förhandlingar om ett slutligt fredsavtal fullbordas.

Euforiska glädjeyttringar i Jerusalem och Ramallah ackompanjerades av frågetecken och tvivel på de politiska ledarnas förmåga eller beslutsamhet att navigera skeppet i hamn. Oppositionella grupper på varterda hållet lovade att förhindra avtalets förverkligande, och de höll sitt löfte. Yassir Arafat talade utåt om fred och stödde samtidigt palestiniernas våg av terrorattacker som nötte på den israeliska folkopinionens stöd för Oslo-avtalet. Yitzhak

Rabins regering stod bakom den israeliska expansionen av bosättningar på Västbanken. Han utgick från att Oslo-avtalet inte förbjöd denna aktivitet, som dock stod i strid med avtalets anda och bidrog till att stärka palestiniernas misstro beträffande israelernas avsikter med avtalet.

Politikerna gjorde ytterst lite för att övervinna generationer av misstro och antagonism på gräsrotsnivå.

Mordet på statsminister Rabin i november 1995 var ett allvarligt bakslag för fredsprocessen. Den nyvalde statsministern Benjamin Netanyahu intog en kyligt kritisk hållning till Oslo-avtalet, men var dock redo att implementera en del av det. För detta blev han kritiserad av den radikalare högern, som år 1998 bidrog till Netanyahu-regeringens fall. Arbetarpartiets ledare Ehud Barak bildade nästa regering och satte på nytt fart på fredsförhandlingarna. President Bill Clinton inbjöd parterna till Camp David i USA. Barak kom till detta möte med ett långtgående kompromissförslag om utrymning av nästan hela Västbanken och en delad suveränitet i Jerusalem. Arafat sade nej. Tvistefrågorna gällde de heliga platserna i Jerusalem och de palestinska flyktingarnas rättigheter.

Barak, vars regering förlorat sin majoritet i Knesset, föll, och Ariel Sharon från Likud-partiet bildade regering. Hans högersinnade politiska linje och den år 2000 påbörjade andra intifadan stod för de sista bräderna i Oslo-avtalets kista.

Sharons beslut år 2005 att ensidigt utrymma de israeliska bosättningarna i Gazaområdet ledde inte till önskvärda resultat, varken för Mahmoud Abbas regim på Västbanken eller för Israel. Efter Hamas seger i de palestinska parlamentvalen år 2006 och

den ett år senare utförda militärkuppen där Abbas Fatah-parti med våld fördrevs från Gaza, övertog Hamas den totala kontrollen över detta område. Sedan dess regeras palestinierna av två rivaliserande politiska enheter: Hamas i Gaza och Fatah på Västbanken. Gapet mellan dem har fördjupats i många avseenden. Hamas, som inte erkänner staten Israels rätt att existera, är idag en allvarligt bromsande faktor i varje försök från Abbas sida att lösa konflikten med Israel.

Vad Israel beträffar ledde Hamas maktövertagande till en långtgående blockad av Gaza, i vilken också USA och EU har tagit del. Den israeliska civilbefolkningen kring Gazaområdet har under många år varit utsatt för raketangrepp från Gaza, vilka gjort livet svårt och skapat en fortgående psykologisk stress.

Israel hade som mål för kriget i Gaza år 2009 att göra slut på raketbeskjutningen mot sin civilbefolkning och att åtminstone försvaga Hamas regim. I krigets början åtnjöt Israel ett visst internationellt stöd på grund av raketterror och den extrema islamistiska regimen i Gaza. Också en del arabländer stödde diskret den israeliska invasionen i Gaza. Egypten ser i Hamas, som är en systerrörelse till den oppositionella egyptiska rörelsen Muslimska brödraskapet, ett potentiellt hot mot sin egen regim.

Israel utsattes efter kriget för en skarp internationell kritik som följd av det stora antal palestinska offer som kriget förorsakade, men här i Israel betraktades en del av denna kritik som oberättigad. Efter kriget har raketbeskjutningarna hittills varit minimala, men Hamas regim har inte försvagats.

Också på Israels politiska scen finns krafter, speciellt bland vissa mera extrema bosättare, som inte stillatigande ämnar bevittna långtgående politiska eftergifter till palestinierna. Detta skulle strida mot deras djupa historiska och religiösa band till Judeen och Samarien, även kallade Västbanken.

Annapolis

I november 2007 lanserade president George Bush sitt initiativ för att uppnå en lösning av konflikten. Det fick namnet Annapolis-programmet, efter orten i USA där Bush stod som värd för Israels och palestiniernas ledare samt representanter för fyrtio

länder. Målet för programmet var att upprätta en palestinsk stat vid sidan av Israel före utgången av Bushs presidentperiod i slutet av år 2008.

Israels dåvarande statsminister Ehud Olmert från centerpartiet *Kadima* inledde förhandlingar med palestiniernas president Abbas. Han gick längre än tidigare israeliska förhandlare i sin beredvillighet till betydande kompromisser. Abbas accepterade dock inte Olmerts förslag, och idag finns det palestinska politiker som beklagar att Abbas inte utnyttjade förslaget som språngbräda till fortsatta förhandlingar. Hans vägran torde delvis ha bottnat i ovissheten om Olmert skulle fortsätta som regeringschef, på grund av en sannolik rättegång mot honom. Olmert tvingades faktiskt att avgå av denna orsak, vilket ledde till en valseger för den israeliska högern och öppnade vägen för Netanyahu till en andra period som statsminister. Trots envisa amerikanska försök att få igång fredsprocessen på nytt har det rått stiltje på det palestinska förhandlingsspåret ända till denna höst. Det främsta hindret var den fortsatta expansionen av de israeliska bosättningarna på Västbanken. Netanyahu åstadkom visserligen ett tio månaders byggstopp, som nyligen utlöp, men detta tillfredsställde inte palestinierna, som yrkade på en permanent frysning.

Netanyahu proklamerade å sin sida att han stöder upprättandet av en självständig palestinsk stat. Därmed avvek han från sitt dittillsvarande ideologiska motstånd till att dela landet i två stater. Han vädjade till Abbas att komma till förhandlingsbordet, men denne vägrade, hänvisande bland annat till Obamas starka stöd för ett totalt bosättningsbyggstopp.

Förändrad politisk horisont, regionalt inflytande

Det råder en tilltagande växelverkan mellan den israelisk-palestinska konflikten och andra konflikt-härder i Mellanösternregionen. Den förstnämnda konflikten påverkar folkopinionen i många arabländer, som identifierar sig med palestiniernas kamp för en egen stat. Därtill kommer de arabiska satellit-TV-stationerna, som har vunnit en stigande popularitet i arabvärlden. Dessa har ett radikaliserande inflytande på attityderna på gräsrotsnivå till den israelisk-palestinska konflikten och flera andra aktuella spörsmål. Detta har gett upphov till ett ofta

kännbart gap mellan folkopinionen och regimernas positioner, bland annat beträffande hållningen till palestinierna, då regimerna i en del fall intagit en mer pragmatisk attityd. Denna företeelse förorsakar ibland bekymmer för moderatare och mera väst-orienterade arabiska regimer som Egypten, Jordanien och Marocko, som i vissa fall har intressen som inte avviker så mycket från Israels beträffande till exempel Irans regionala ambitioner.

Under de senaste åren har den israelisk-palestinska konflikten fått allt mera kännbara impulser från resten av Mellanösternregionen, för det mesta i konfliktsskärpande riktning. Den alltmer framträdande aktören på denna scen är *Iran*, som med sina hegemonsträvanden och kärnvapenambitioner samt sin extremt anti-israeliska linje åstadkommer oroväckande svallvågor i hela regionen.

De för det mesta sunnimuslimska arabländerna känner sig i viss mån hotade av shiaregimen i Teheran med dess provokativa budskap riktat mot sunnimuslimerna. Mot denna bakgrund kan man förstå arabländernas bekymmer beträffande möjligheten av ett kärnvapenutrustat Iran.

I vida israeliska kretsar betraktas en iransk regim försedd med kärnvapen som ett till och med existentiellt hot, även om Israel inte anses stå försvarslöst mot en eventuell iransk kärnvapenattack. Man kan i detta sammanhang inte helt undgå att se fasorna från Holocaust som en påverkande bakgrundsfaktor. I Jerusalem är man inte heller likgiltig inför möjligheten att Iran använder sig av sina ”brohuvuden”, Hizbollah i Libanon och Hamas i Gaza, för att angripa Israel. Hizbollah, som är försett med drygt 40 000 iranska och syriska missiler och raketter, har delvis förändrat den strategiska balansen till Israels nackdel. Detta kom till uttryck redan under Libanonkriget år 2006, då Israel angrep Hizbollahs styrkor efter att denna allt mer inflytelserika faktor i Libanon kidnappat israeliska soldater vid gränsen. Israels civilbefolkning utsattes för intensiva raket- och missilattacker från Libanon.

Nästa år anses kraftmätningen om Irans kärnvapenprogram nå sin kulmen och spekulationerna är här talrika kring tänkbara scenarier.

Under det senaste årtiondet har varje initiativ till att lösa den israelisk-palestinska konflikten ackom-

panjerats av iranska försök att hetta upp konfliktens temperatur. Också i samband med de nuvarande försöken att återuppta förhandlingarna står Teheran i spetsen för ansträngningarna att torpedera processen. En förnyad terrorvåg är utlovad och en rabiat hetskampanj mot alla som stöder förhandlingarna, inklusive Egypten och Jordanien, är i full gång.

Läget i Libanon är labilt. Där spelar det allt inflytelserikare Hizbollah en inte ringa roll i försöken att skärpa den israelisk-palestinska konflikten. Hizbollah åtnjuter Irans massiva stöd och har även Syriens aktiva sympatier och stöd.

FN:s fredsbevarande styrka har inte lyckats förhindra den fortgående vapenströmmen till Hizbollah från Syrien och Iran, men den har haft en lugnande effekt på gränsområdet i södra Libanon som tidigare var under Hizbollahs fulla kontroll.

Syrien talar med två röster. President Bashar al-Assad yrkar på förhandlingar med Israel för att lösa konflikten om Golan-området. Men Syrien är det enda arabland som står i politisk allians med Iran, och anammar ofta Irans extremt anti-israeliska linje. Damaskus är hemvist för Hamas och andra radikala palestinska ledare som bekämpar Abbas regim på Västbanken.

Turkiet har i år fjärrat sig från Israel, och flottiljepisoden i somras har skärpt krisen mellan dessa länder. Turkiets ambitioner att medla mellan Israel och Syrien är nu ifrågasatta som följd av krisen med Israel. USA har i viss mån försökt dämpa den turkiska Erdogan-regeringens anti-israeliska linje och dess närmande till Iran.

Konfliktlösande scenarier

Förslaget att upprätta en palestinsk stat vid sidan av Israel har majoritetens stöd bland politikerna och folken på vardera sida av konflikten samt på den internationella arenan. Israeler och palestinier tenderar att samtycka till att de större israeliska bösätarblocken belägna nära 1967 års så kallade ”gröna linje” ska komma under israelisk suveränitet och palestinierna kompenseras med en till ytan motsvarande del av Israels territorium. Åsikterna går isär

om vilka av de övriga israeliska bosättningarna på Västbanken som skall tillhöra Israel, med andra ord hur gränsen skall dras mellan de båda staterna.

Om man undantar bosättningsblocken, där cirka 70 % av israelerna bor, gäller det en evakuering av minst 80 000 bosättare. I det klimat som råder i Israel efter utrymningen av 8 000 bosättare från Gazaområdet år 2005, som bland annat ledde till att det extrema Hamas regerar i Gaza och att Gaza i viss mån blivit ett iranskt brohuvud, är det en svår utmaning för varje israelisk regering att genomföra en tiofaldigt större tvångsevakuering från Västbanken.

En del israeler på Västbanken förespråkar nu idén om en "binationell" stat, där palestinier och judar som jämlika medborgare kan bo varsohelst i landet, vilket bland annat skulle betyda att israelerna på Västbanken inte nödvändigtvis behöver flytta. De flesta i Israel är dock emot enstatsidén, av två orsaker. Den leder om 20–30 år till en palestinsk majoritet, på grund av deras högre nativitet. Detta skulle innebära ett slut på sionismens strävan efter en egen stat för det judiska folket, om nu israelerna vill värna om sin demokrati med rösträtt åt alla, vilket de vill göra. Men även om judarna skulle behålla sin majoritetsställning, vilket bosättarna orealistiskt antar, skulle utsikterna för en fredlig samlevnad i en dylik binationell stat vara ytterst små med tanke på sannolika svårlösta motsättningar och intressekonflikter.

En minoritet bland palestinerna stöder en binationell stat av den orsak som får israelerna att motsätta sig denna modell, det vill säga att palestinerna med tiden blir en majoritet i denna stat.

Det finns ett antal förslag som prioriterar ett temporärt avtal, utgående från att parterna inte ännu är mogna för en slutlig lösning av konflikten. Det talas bland annat om att i detta skede upprätta en palestinsk stat inom temporära gränser, medan det slutliga fredsavtalet, som också tar ställning till de laddade frågorna om Jerusalem och flyktingarna, uppskjuts till en senare tidpunkt. Palestinierna är emot förslaget, för de fruktar att de temporära gränserna blir permanenta.

Netanyahu accepterar visserligen Obamas ettåriga tidsram för ett slutligt avtal, men han föreslår att implementeringen uppskjuts tills parterna är mogna för detta steg – vilket palestinerna knappast kom-

mer att gå med på. Å andra sidan utgör den splittande antagonismen mellan Hamas-regimen i Gaza och Abbas regim på Västbanken åtminstone i detta skede ett hinder för palestinerna att förverkliga en stat som omfattar både Västbanken och Gaza. Ett temporärt avtal kunde kanske kringgå detta hinder.

Palestiniernas statsminister Salam Fayyad har föreslagit att den palestinska staten ska proklamera sig självständig då infrastrukturen är färdig, enligt honom nästa höst. En proklamation skulle få ett brett internationellt erkännande. Abbas tar avstånd från förslaget bland annat på grund av Israels antagliga negativa reaktion på detta unilaterala palestinska steg.

Den israeliska statsvetaren professor Shlomo Avineri anser att Israel inte behöver motsätta sig ett sådant steg, eftersom det kan bli lättare att förhandla med palestinier som har ansvaret för en egen stat, även om den ligger inom interimistiska gränser.

Människor som idag verkar för fred och försoning mellan de båda folken talar om behovet att involvera "gräsrötterna" i fredsprocessen. Detta skedde inte i Oslo-avtalet, och är en tidskrävande uppgift som kan vinna på en gradvis konfliktlösning.

Jerusalem är en av de svårknäckta frågor som har inspirerat till många lösningsförslag. Beträffande de heliga platserna på Oljeberget och speciellt Tempelberget går åsikterna starkt isär på grund av deras religiöst och historiskt laddade aspekter. Bland annat har man föreslagit en delad israelisk och palestinsk suveränitet eller ett internationellt mandat över de heliga platserna, eller varför inte Guds suveränitet som en "neutral" lösning. Idag börjar en del politiker inse att i synnerhet Jerusalem-frågan kräver att muslimska och judiska religiösa ledare involveras. Det finns ett antal moderata religiösa ledare som väntar på politisk medvind för att ge sitt bidrag till lösningen av konfliktens känsloladdade religiösa aspekter.

Konfliktparternas realiteter

Abbas har betydande svårigheter att brottas med. Han är utsatt för en intensiv hetskampanj från Hamas sida. Hans Fatah-parti är splittrat och besudlat av korruption. Salam Fayyad, som inte tillhör Fa-

Väster om Eden (2)

Masken i myrtenkransen

Israeliska stridsplan över Auschwitz – den bilden såg den amerikanske journalisten Jeffrey Goldberg hänga på många väggar i israeliska försvarsministeriet. Man är redo att ta upp kampen mot en ny Hitler och ser nu Irans president Mahmoud Ahmadinejad som det aktuella hotet mot det judiska folkets existens. Därför har Goldberg aviserat bombangrepp mot kärnanläggningar bland annat i Natanz och Bushehr.

I valkampanjen för fyra år sedan förklarade oppositionsledaren Benjamin Netanyahu: ”Året är 1938 och Iran är Tyskland” och han krävde att Iran skulle stoppas. Nu är han premiärminister och nu var det den ledande journalisten Aluf Benn som provocativt uppmanade honom att kapa ”den nya

Hitler” under hans besök i södra Libanon och ställa honom inför rätta i Jerusalem anklagad för uppvigling till folkmord. Benn ansåg att Netanyahu var tvungen att stoppa Hitlers arvtagare eftersom ”året redan är 1939, om inte 1940”.

Traumat från Shoah, Förintelsen, är äkta och djupt och det förenar israelerna med diasporans judar. Men kan man faktiskt bedriva politik utgående från så enkla paralleller? Hur långt kan man låta andra lida av följderna av detta trauma? Skapar inte krig fler nya problem än det löser gamla?

Nu förefaller det i alla fall som om Israel satsat också på mindre drastiska metoder än bombräder för att försinka Irans nukleära program, vad det än inne-

tah, är en positiv faktor i bilden. Han vill fullborda sitt statsbyggande program nästa höst och försöker övertyga palestinierna om att inte bara fokusera på tidigare misstag och oförrätter, utan att verka aktivt för sin framtid.

Netanyahu har svårigheter av annat slag att bemästra. I de förhandlingar som då detta skrivs är i startgroparna blir han tvungen att balansera mellan å ena sidan behovet att göra smärtsamma eftergifter och å andra sidan sin vilja att undvika en konfrontation med sin högerregering som kan leda till regeringens fall. Han anses befinna sig i en konflikt mellan sitt ideologiska och sitt pragmatiska jag. Ideologiskt är han emot en utrymning av israeliska bosättningar, pragmatiskt måste han slå vakt om de för Israel livsviktiga banden till USA. Det är inte ett lätt steg för

honom, men en konfliktlösning skulle ge Netanyahu en historisk roll i sitt lands annaler. Han vet också att ytterligare uppskov i fredsprocessen gör delningen av landet till en omöjlig realitet.

En påtvingad lösning av en tredje part, till exempel USA, kunde kanske hjälpa parternas ledare att övervinna sitt inre motstånd och kan därför inte uteslutas, men man kan ifrågasätta dess utsikter att lyckas.

Sammanfattningsvis kan man säga att utsikterna för en *snar*, allomfattande lösning av denna konflikt torde vara små.

SEMY KAHAN

Av artikelförf. utkom 2000 *Israelisk mosaik* (Fontana) och 2003 *Jerusalem i kulturens och religionens spegel* (Sahlgrens, Symposion och Kirjapaja)

håller. De senaste månaderna har en livlig debatt förts i dataskyddskretsar kring datamasken Stuxnet som spritts jorden runt, men som verkar att ha haft kärnanläggningarna i Natanz och Bushehr som sitt enda verkliga mål.

Datamasken upptäcktes redan tidigare, senast i juni, men den var så komplicerat uppbyggd att det tog flera månader innan man på datasäkerhetsfirmor började få en klar uppfattning om vad det rörde sig om. Det man kom till var att det rörde sig om den mest avancerade insatsen hittills att bygga ett vapen för cyberkrig. Vem som står bakom den insatsen är inte alldeles klart, men nästan alla tecken tyder på att det är Israel. Arbetsinsatsen har varit så stor – i storleksklassen tio människors arbete under minst ett halvår – och har kostat så mycket – mera än tre miljoner dollar – att nästan bara en rik och teknologiskt avancerad stat kan ha stått bakom den. Det finns kanske fem sådana stater, men av dem kan bara Israel och eventuellt USA vara så starkt intresserade av att bromsa upp det iranska kärnprogrammet att de tar till sådana här metoder. Det finns också ett tekniskt indicium. För att de falska programdelarna ska tas in i målprogrammet har det behövts ett ”elektroniskt legitimitetsbevis”, och i detta fall har två olika sådana använts. De har stulits hos två olika dataföretag i Hsinchu på Taiwan. I samma stad har ett organ för det israelisk-taiwanesiska forsknings-samarbetet inom databranschen också verkat.

Också en lekman kan få en uppfattning om hur komplicerad konstruktionen är genom den 50-sidiga rapport om Stuxnet som datasäkerhetsfirman Symantec lade ut på nätet i oktober. Även om man förstår bara bråkdelar av den är det en fascinerande läsning. Det som här följer baserar sig på en lek-mans förståelse och är inte nödvändigtvis exakt.

Det handlar alltså om ett dataprogram som näst-lar sig in i ett av Siemens’ produktionskontrollprogram som används för att styra tunga anläggningar av olika slag, till exempel oljeraffinaderier och kemiska industrier, men också kärnkraftverk. Det döljer sig så att operatören inte inser att något hänt. Smittan sker inte över nätet, utan genom direktkontakt (till exempel USB-stickor), eftersom målet kan vara anläggningar som inte är kopplade till nätet.

Syftet är, åtminstone i första hand, inte att spionera på processen, utan att göra det möjligt att sabo-

tera den. En forskare från Symantec demonstrerade detta enkelt på en dataviruskongress i Vancouver nyligen. Han lät en luftpump kopplad till en industridator blåsa upp en stor ballong. När den var fylld stoppade Siemensprogrammet pumpen. Men mannen förde in Stuxnet i datorns program och kunde beordra pumpen att fortsätta, och det gjorde den tills ballongen sprack.

Stuxnet kunde alltså åstadkomma enorma skador, men har vad man tror drabbat bara Natanz och Bushehr. Inte ens det vet man, den iranska sekretessen är stark, men i alla fall uppstod i somras problem som minskat anrikandet av uran i Natanz avsevärt och försinkat igångsättandet av kraftverket i Bushehr med åtminstone bortåt ett halvår. Det verkar som om man i Iran först efter att Stuxnet dök upp i debatten i väst började lägga ihop två och två och insåg vad som riktigt hänt. Nu har en jakt på ”spioner” i kärnanläggningarna inletts, flera sägs ha avrättats, och denna misstro mot de anställda där kommer att skapa nya svårigheter för driften.

Det åtminstone hittills mest sannolika målet för Stuxnet är alltså de iranska kärnanläggningarna och den mest sannolika makten bakom projektet är Israel, framför allt på basen av ett *cui bono*-resonemang: vem tjänar detta? Det är också känt att Israel satsat mycket på cyberkrig.

Dataexperter har i allmänhet gett Stuxnet mycket högt betyg, men förvånat sig över att det haft en så öppen arkitektur, det har trots allt gått att rekonstruera hur masken fungerar, även om det tagit tid. I allmänhet begränsar man målet, men nu har minst hundratusen datorer smittats. Dessutom sopar man igen spåren bättre för att inte bli fast. En förklaring kan ha varit att man inte i slutskedet längre kunde vänta med att verkställa planen, vilket kan passa ihop med den iranska teorin. Någon har framkastat att upphovsmännen, i motsats till virusmakare i allmänhet, inte behöver oroa sig för att bli fast.

Men det har kanske inte bara rört sig om sabotage mot några anläggningar, utan också om en psykologisk operation, där ett av målen varit att visa den ansiktslösa fiendens makt. Då hjälper en stor spridning av smittan till att föra fram budskapet.

I en färsk bok om Israels kärnvapenpolitik, *The Worst-Kept Secret*, skriver Avner Cohen om den

politik att varken bekräfta eller dementera landets innehav av kärnvapen som följts sedan 1960-talet. Enligt Ethan Bronner, som presenterar boken i *New York Times*, anser Cohen att "bomben för det judiska folket representerar länken mellan Shoah och tekumah, mellan den nazistiska förintelsen och den nationella återuppväckelsen genom skapandet av staten Israel. Kärnvapen är ett förkroppsligande av 'aldrig mera', Israels inofficiella motto".

Det är möjligt att se också Stuxnet i detta ljus. Det finns ett par ledtrådar i själva masken som pekar åt det hållet, ledtrådar som verkar vara mera riktade till en israelisk än en internationell publik. Hela projektet har gått under namnet Myrtus, myrten, en guavaväxt (också guava ingår i projektkoden). Myrten heter på hebreiska hadassah och Hadassah hette också en flicka som sedan blev känd som drottning Ester, som fått sin egen bok i Gamla testamentet.

Persiens mäktiga kung Xerxes hade sänt bort den föregående drottningen, som varit uppstudsig, och letade efter den vackraste kvinnan i det väldiga riket för att fylla hennes plats. Valet föll på Ester, som liksom ett antal konkurrenter genomgått en skönhetskur på sex månader med myrraolja och sex månader med balsamolja. Hon var ättling till en av de judar som bortförts från Jerusalem till den babyloniska fångenskapen, men det höll hon hemligt. I något som i Bibeln framställs som en hovintrig drev kungens närmaste man igenom en order om att rikets alla judar skulle dödas eftersom de följde sina egna lagar. Men Ester lyckades få kung Xerxes att återkalla denna order och i stället ge judarna rätt att förgöra alla sina fiender och ta deras egendom. De dödade enligt Bibeln 75 000 motståndare, men avstod från att plundra (judarna ansåg sig alltså ha en mängd motståndare, trots att det enligt bibeltexten bara varit en man som stämplat mot dem.) Judarna firar än i dag dessa händelser under purimfesten.

Myrten användes av judarna i brudkransar sedan den babyloniska fångenskapens tid, en sed som med tiden övertogs också av andra folk. Myrten var sym-

bolen och doften för Eden och i judisk mysticism representerade myrten den falliska, maskulina kraften i universum. Myrten är alltså en oerhört potent symbol för judarna.

Ett annat tecken i koderna som kan tänkas peka mot judarnas öde i Iran är 19790509, ett tecken som markerar att datorn infekterats av masken. Det är antagligen ett datum, som kanske hänvisar till att den 9 maj 1979 var den dag då den judisk-iranske affärsmannen Habib Elghanian hängdes i Teheran, anklagad för spionage för Israel. Han var den första juden och en av de första civila överhuvudtaget som avrättades under revolutionen. Hans öde ledde till att största delen av Irans 100 000 judar så småningom lämnade landet.

Symantec avslutar sin analys av Stuxnet med att konstatera att masken är den farligaste företaget stött på. "Trots den spännande utmaning som det utgjort att försöka baklänges rekonstruera Stuxnets funktionsnät och förstå dess syfte utgör Stuxnet en typ av hot som vi hoppas aldrig mer se."

Tyvärr är önskemålet knappast realistiskt. Männen som bet av äpplet från kunskapens träd fortsätter säkert på den inslagna vägen – ännu har mänskligheten inte ryggat tillbaka inför nya möjligheter, hur riskfyllda de än är. Oberoende av om just denna grupp sitter i Negevöknen eller någon helt annan del av världen kommer den att fortsätta sitt arbete och liknande grupper kommer att bildas på andra håll för att ta upp konkurrensen.

PETER LODENIUS

Fotnot: Edens lustgård i Gamla Testamentet ska enligt en tolkning ha legat mellan Eufrat och Tigris, i nuvarande Irak. Israel befinner sig alltså väster, Iran öster och Turkiet nordväst om Eden. John Steinbecks roman *East of Eden* (1952) filmades 1955 av Elia Kazan. Första delen av Peter Lodenius artikelserie om politik i Främre Orienten ingick i *Nya Argus* 8/2010 och gick under namnet "Israeliska plan över Isfahan".

Bassem Eid – en palestinsk dissident

Bassem Eid, en liten högljudd herre med rungande skratt, träffar jag en sensommarmiddag på Ambassador Hotels uteterrass i östra Jerusalem. Han har grundat och leder *The Palestinian Human Rights Monitoring Group*, PHRMG, en organisation som dokumenterar och offentliggör palestinska brott mot palestinernas mänskliga rättigheter på Västbanken och i Gazaremsan. Hans kritik av de palestinska ledarna och deras diktatoriska fasoner har varit så hård att de i sin tur stämplat honom som israelisk kollaboratör – i äkta diktatorstil.

Till saken hör att Eids åsikter om läget i Mellanöstern och vem som i dag bär huvudskulden för palestinernas lidande faktiskt låter främmande för att komma ur en palestinsk mun och liknar den israeliska högerns – till den grad att jag undrar om det ligger sanning i de palestinska ledarnas beskyllningar. För att försäkra mig om att så inte är fallet ringer jag generad upp den garanterat vänsterorienterade israeliska journalisten Gideon Levy, *Haaretz* medarbetare i palestinska frågor, innan jag skriver dessa rader. Levys spontana beröm av sin, som det visar sig, långvariga vän, får mig att rodna över min egen misstänksamhet (ett resultat av tretton år i Israel) och inse att det jag tagit som identifikation med den israeliska högern i själva verket är imitation av den israeliska vänstern:

Eid är en alldeles utmärkt person. Han är kritisk mot det egna styret, den palestinska myndigheten, precis som jag är kritisk mot den israeliska regeringen. Vi blev vänner under första intifadan då han jobbade för den israeliska mänskiorättsorganisationen *B'Tselem* och vi åkte runt tillsammans på Västbanken och i Gaza. Jag upprördes då mest över de israeliska soldaternas brutalitet

medan Bassem upprördes av och skändes över palestinernas grymhet. Så ska det ju vara, att man känner ansvar för de egnas beteende.

Den samvetsömna Bassem Eid föddes inte, som de flesta palestinska liberaler, i en medelklassfamilj, utan i ett fattigt hem i Jerusalems gamla stad, för 52 år sedan, och växte upp i det palestinska flyktinglägret Shuafat några kilometer därifrån. I *The Next Founders: Voices of Democracy in the Middle East* (2009), ägnar den amerikanska Mellanösternforskaren Joshua Muravchik nästan 50 sidor åt Eids ovanliga utveckling från hantverkarson till studerande vid Hebreiska universitetet, undersökande journalist både för palestinska och israeliska tidningar, mänskiorättskamp och svuren demokrat. ”Självständighet utan mänskliga rättigheter är värdelös”, säger Eid i *The Next Founders*: ”Mänskliga rättigheter hör ihop med demokrati. De är en central del av kampen. Ignorerar man dem, gör man det på egen bekostnad”.

Eid lärde sig demokrati och försvar av de mänskliga rättigheterna av israelerna, genom att imitera fiendens bästa sidor. I sju år, från 1989 till 1996, jobbade han som fältforskare på mänskiorättsorganisationen *B'Tselem* (”I Guds avbild”), grundad 1988, kort efter första intifadans början, av en rad prominenta israeliska vänsteraktivister för att bekämpa våld mot palestinerna i de ockuperade områdena. Som enda arab och kontaktlänk till fältet blev Eid så omistlig för *B'Tselem*, att Gideon Levy en gång i *Haaretz* konstaterade: ”*B'Tselem* är Bassem Eid. Det är han som står för informationen, levererar råvaran”.

Året 1994 blev avgörande för Eid och hela det palestinska samhället. Tack vare Osloprocessen återvände PLO:s ledning från landsflykten och bildade regering, den så kallade palestinska myndigheten. Kort därefter började rykten nå Eid om misshandel och tortyr av palestinier i den palestinska myndighetens fängelser. Eid hade redan tidigare samma år sammanställt en rapport för *B'Tselem* om palestinier som anklagats för samarbete med Israel och torterats eller mördats av grupper med koppling till PLO. I stället för att hejda laglösheten fortsatte palestinska myndigheten med "utomrättsliga straff, kidnappningar, olagliga arresteringar och tortyr av palestinska invånare på Västbanken", skriver Eid i sin följande rapport, "Neither Law Nor Justice", publicerad 1995 för *B'Tselem* och tillgänglig både på *B'Tselems* och PHRMG:s hemsidor. Jibril Rajoub, chefen för palestinska myndighetens preventiva säkerhetstjänst, i rapporten utpekad som huvudskyldig till de flesta missdåden, utnyttjade inte tillfället han gavs av Eid att bifoga en skriftlig kommentar; i stället kontaktade han Eids bror, Hatem Abdel-Quader, en högt uppsatt Fatahtjänsteman och en av första intifadans ledare, för att denne skulle övertala sin upproriska familjemedlem att skrota rapporten. När Eid förblev sina demokratiska principer trogen stämplades han som kollaboratör och utsattes för samma livsfara som de hundratals palestinier han berättat om i sina rapporter.

Kritiken av de palestinska ledarna misshagade emellertid också vissa judar inom *B'Tselem*. Den nybildade palestinska regeringen behövde tid att etablera sig och skulle behandlas med silkesvantar, ansåg de. När mänskorätsorganisationen sommaren 1996 beslöt att begränsa sitt mandat till övervakning uteslutande av israeliska brott mot palestinernas mänskliga rättigheter, tog Eid avsked och startade sin egen organisation:

"Varför skall jag slå larm bara när Ahmed eller Muhammed torteras av israeliska säkerhetsmän och tiga när de utsätts för likadan behandlig av Jibril Rajoub's medhjälpare. Det är ju samma Ahmed och Muhammed som lider", säger Eid till mig i nu, när *The Palestinian Human Rights Monitoring Group* existerat i fjorton år och våldet fortsätter i Palestina.

Eid indelar det interna palestinska våldet i sex kategorier: politiska mord, hedersmord, andra mord inom familjen, död till följd av misshandel eller knivhuggning, mord av kollaboratörer. Varje individuellt fall, från 1996 tills idag, finns dokumenterat på PHRMG:s hemsida, med Västbanken och Gazaremsan som skilda kategorier. Också palestinska mord på judar finns listade på sajten, liksom namnen på palestinier som mördats av israeliska bosättare och palestinier som dömt av olika skäl vid israeliska checkpoint. En kristelefon fungerar dygnet runt för palestinier som utsätts för israeliskt bosätarvåld:

Palestinier misshandlas och dödas oftare av palestinier än av israeler, men det är något man inte talar om i vårt samhälle. Den palestinska polisen låter till exempel bli att rapportera om hedersmord, de är alltför skamliga. Jag tror vårt samhälle skulle vinna på att vädra sin smutstvätt öppet i medierna; då skulle saker och ting förändras.

Det internationella samfundet har emellertid inte visat särskilt intresse för palestinskt lidande – när det förorsakas av andra palestinier:

Det internationella samfundet är inställt på fredsprocessen. När Netanyahu träffar Abbas jublar världen, men när Mohammed och Ahmed kastas i finkan och torteras vänder den bort blicken. Därför kan Abbas göra som han vill i sina fängelser. Utländska ministrar besöker ideligen Ramallah, den palestinska myndighetens administrativa centrum, men ingen frågar hur det står till med de mänskliga rättigheterna. Så lever diktaturen vidare, med världens stöd.

The Palestinian Humans Rights Monitoring Group har femton anställda, kontor i östra Jerusalem och en årsbudget på 300 000 dollar. Organisationen stöds huvudsakligen av amerikanska och europeiska icke-statliga organisationer, men även Finland har deltagit i finansieringen med 10 000-50 000 euro per år mellan 1997 och 2005. Pengarna kanaliserades via den finska representationen i de palestinska områdena innan de omdirigerades till Libanons återuppbyggnad efter kriget 2006.

I Palestina går utvecklingen emellertid mot allt större våldsbenägenhet, beklagar Eid. Den andra intifadan år 2000, som han till en början beskylld

Israel för, urartade till en ”intra-fada”, en konflikt mellan olika palestinska grupper; sedan dess har det interna våldet bara ökat. Efter Hamas valseger och maktövertagande i Gazaremsan 2007 har den palestinska myndigheten sönderfallit i två läger, Hamas och Fatah, vilkas rivalitet utnyttjas av stormakter som inte bryr sig om palestiniernas bästa:

Iran pumpar in hundratals miljoner dollar till Hamas och Hizbollah via Syrien för att hålla den israelisk-palestinska konflikten levande. Hamas bär större skuld för lidandet i Gaza än Israel; Hamas visste mycket väl vad Israels reaktion skulle bli när de envisades med att skjuta Qassam-raketer på israeliska städer och byar fram till december 2008: israeliskt anfall med tusentals palestinska döda som följd. Men Hamas struntar i dödsoffren; de tjänar stora pengar på att underblåsa krig.

Palestinska myndigheten på Västbanken stöds av Israel och Amerika mer än av arabländerna, och gynnas ekonomiskt både av den israeliska ockupationen och av Gazablockaden. Därför har Abbas och Fayyad inte bråttom med att sluta fred med Israel. Det har inte förekommit en enda demonstration mot Israels blockad av Gazaremsan i Ramallah. I Stockholm, Bryssel, Frankfurt, Frankrike, Pakistan och Malaysia har folk sprungit runt med plakat i händerna, men i Ramallah har det varit tyst. De vet att de drar nytta av situationen.

På den palestinska mänskorätsfronten är det största problemet nu att tusentals palestinier sitter fängslade av politiska skäl på Västbanken, och några hundra i Gazaremsan:

Fatah och Hamas har hamnat i en hämndcirkel. Så fort någon mördas i fängelse i Gaza mördas någon i fängelse på Västbanken; så fort någon

anhålls i Gaza, anhålls någon på Västbanken; så fort någon torteras i Gaza, torteras någon på Västbanken. Hamas och Fatah är de verkliga fienderna, motsättningen mellan dem är större än mellan oss och israelerna.

Fredsutsikterna är dystra i Mellanöstern, anser Eid. Fatahs ledare åker runt i svarta Mercedesar och bor i palats i Ramallah; de har det bra och välfärden har börjat sprida sig på Västbanken tack vare ockupationen, Gazabojkotten och framför allt det goda säkerhetssamarbetet mellan palestinska myndigheten och Israel.

Fatah sköter israelernas säkerhet bättre än israelerna själva. Palestinska myndigheten har blivit den israeliska ockupationens borgensman, säger Gideon Levy, och jag håller med honom. Mellanösternkonflikten är en enda stor affär. När Ehud Barak och Salam Fayyad möts för att koordinera säkerhetssamarbetet passar de på och gör privat business.

De direkta förhandlingarna kommer inte att leda någon vart. Obama och Netanyahu har två och ett halvt år kvar vid makten och vi kommer att fortsätta spela med i deras fredsförhandlingsteater tills det blir nyval i USA och Israel, men inte hos oss. I den palestinska myndigheten sitter Abbas kvar tills han dör. Allt prat om avgång är bluff.

Mellanösternkonflikten är en fars. Jag har sysslat med den i 25 år och vet vad jag talar om. Du undrar vad som händer om de direkta förhandlingarna kollapsar. Ingenting. Allt fortsätter som det är.

Vi behöver nya idéer och ledare, vi och israelerna. Ingen här är redo för fred.

EVA ODRISCHINSKY

Kommentar till Trygve Söderling om Israel

Att det är något speciellt med den israelisk-palestinska konflikten blir inte minst klart genom Trygve Söderlings text i senaste nummer av *Nya Argus*. Hur ofta förekommer det att en artikel (därtill beställd av redaktionen) ackompanjeras av en tillrättavisning av chefredaktören? Påminner om vad som hände i Storbritannien i augusti. BBC sände en dokumentär om bordningen av fartyget Mavi Marmara. Dokumentären var ypperlig med unikt bildmaterial och balanserad då många personer på bägge sidor fick komma till tals. Men då programmet inte med stora bokstäver ropade ut vilken skurkstat Israel är ledde det till starka protester från den brittiska vänstern, som ordnade demonstrationer utanför BBC:s högkvarter i London och uppmanade folk att skicka protestbrev till bolaget.

Konklusion: det finns bara en politisk korrekt uppfattning om Israel. Om inte andra har förstånd att framföra den får man lov att göra det själv.

* * *

Innan jag går in på vad det är som skiljer mig från TS i denna fråga vill jag kommentera några detaljer.

1. När jag ställer mig frågan varför världen tiger om 1 500 civila muslimers död i Andijan medan lika många muslimers död i Gaza för ut massorna på gatan så menar jag självfallet inte att eftersom man struntar i det första ska man också strunta i det andra. I själva verket menar jag precis tvärtom: man ska bry sig om bägge. TS menar däremot att vi kan strunta, eller i varje fall bry oss mindre, i Andijan eftersom förbrytarna där inte tillhör "väst".

2. TS skriver att "Lundgren verkar säga att rötterna till vänsterns kritik ska sökas i Sovjets arabvänliga politik efter 1967". Det säger jag naturligtvis inte alls. Sovjets arabvänliga politik började före 1967 och det är inte den som är intressant i sammanhanget. Jag nämner Sovjet endast i en kort genomgång av vänsterns inställning till Israel där jag konstaterar att den Moskvatrogna vänstern var Israelkritisk redan tidiga-

re medan den övriga blev det efter 1967.

3. Jag förstår inte varför TS ger så mycket utrymme åt att visa att också andra än vänstermän har kritiserat Israel. Naturligtvis. Har någon påstått något annat? Vi är många, med olika ideologisk hemvist, som genom åren kritiserat Israel. Ofta på goda grunder. Men vad har det för betydelse för mitt resonemang om vänstern och Israel?

4. Och så, Jan Guillou. TS hävdar att jag demoniserar honom när jag påpekar det som är uppenbart för alla som tar sig tid att kolla fakta: att Guillou hatar Israel. Låt oss ge ordet åt honom själv: "Jag är optimist, jag tror att Israel kommer att upphöra att existera före Armageddon." (*Svenska Dagbladet* 13.3.1977) Alltså: Guillou hatar staten Israel så mycket att han hoppas att den upphör att existera. Det har han naturligtvis full rätt att göra. Och jag har rätt att påpeka att så är fallet.

* * *

Jag har svårt att se att vi i Finland, bara för att vi tillhör "väst", skulle vara medskyldiga till Israels förbrytelser och därför ha ett större ansvar att påtala dessa än andra motsvarande eller ännu värre övergrepp. Idén om Israel som en västlig spjutspets (för trettio år sedan hette det imperialistisk spjutspets) i arabvärlden har lite förklaringsvärde och är dessutom bara delvis sann. Sionismen är visserligen ett europeiskt fenomen, men hälften av Israels judiska invånare härstammar inte från Europa utan från arabvärlden (därifrån de eller deras förfäder fördrevs i slutet av 1940-talet).

Att Israel tillkommit med västvärldens och inte minst USA:s stöd är en av de många myter som i politisk korrekta kretsar blivit en sanning. Israel föddes som ett resultat av ett beslut i FN:s generalförsamling 1947. Av de 33 länder som röstade för var 13 latinamerikanska (hör de till "väst"?), och fyra hörde till östblocket. Av fyra afrikanska länder röstade två för, ett mot och ett var frånvarande. USA var ingen osviklig allierad till den nya staten förrän långt senare. USA:s initiala misstänksamhet berodde dels på att Israels regering bestod av socialister och dels på att oljeindustrins representanter var måna om goda relationer till arabländerna. Verkligheten är ibland mer

komplikerad än vad man vill tro.

När det gäller själva konflikten – märk väl att min artikel inte handlade om själva konflikten utan om dess återverkningar i Europa – har jag samma utgångspunkt som TS. ”Grundfrågan är hela tiden palestiniernas rätt till sitt eget land.” Men medan TS verkar tycka att det är helt och hållet Israels fel att denna rätt inte förverkligats, ser jag igen en gång frågeställningen som betydligt mer komplicerad.

Faktum är att palestinierna erbjudits ett eget land flera gånger: av Peel-kommissionen 1937, av FN 1947, av Ehud Barak 2000. Men varje gång har palestinierna tackat nej. Mycket talande är vad som hände strax efter sexdagarskriget 1967. Levi Eshkols israeliska regering erbjöd sig att dra sig tillbaka från alla erövrade områden om arabländerna erkände Israels rätt att existera. Arabförbundet samlades till toppmöte i Khartoum och svarade med tre nej: Nej till fred. Nej till erkännande. Nej till förhandlingar.

Varför denna ovilja till kompromisser? Jo, därför att man inte vill ha en palestinsk stat *vid sidan av* Israel, utan *i stället för* Israel. Konflikten grundorsak är att palestinierna aldrig accepterat en judisk stat i området, utan krävt att hela landet ska tillhöra dem. Inte ens efter att den judiska staten grundats med FN-beslut var man villig att acceptera *fait accompli*. Denna oförsonlighet och ovillighet till kompromisser har kostat det palestinska folket (liksom det judiska) mycket lidande.

Denna maximalistiska (vi ska ha allt) hållning har gått igen hos det palestinska ledarskapet från den nazistallierade stormuftin av Jerusalem, Muhammed Amin al-Husseini, till dagens Hamas. Kort dokumentation:

Artikel 19 i Fatahs grundstadga (giltig till partikongressen 2009 som ändrade stadgan): ”Den väpnade kampen är en strategi, inte en taktik. Det palestinsk-arabiska folkets väpnade revolution är en avgörande faktor i frihetskampen och för att upphäva den sionistiska existensen. Denna kamp upphör inte förrän den sionistiska staten är förintad och Palestina är helt befriat.”

Artikel 13 i Hamas grundstadga (fortfarande giltig): ”Det finns ingen lösning på den palestinska frågan utom genom *jihad*. Initiativ, förslag och internationella konferenser är alla ett slöseri med tiden och fåfänga strävanden.”

Artikel 15 i Hamas grundstadga: ”När fienden lägger beslag på muslimskt land, så blir *jihad* en individuell plikt för varje muslim. Konfronterad med judarnas intrång i Palestina, är det obligatoriskt att höja *jihads* baner.”

I samklang med artikel 13 i Hamas grundstadga förklarar TS att förhandlingar bara är ett spel för gallerierna och aldrig kommer att leda till resultat, eftersom Israel aldrig går med på något då landet ”redan vunnit allt”. Hur kommer det sig då att det just är Israel som genom åren visat kompromissvilja? Judarna accepterade både Peel-kommissionens förslag och FN:s delningsbeslut, Israel erbjöd 1967, som jag ovan nämnde, att dra sig tillbaka från de erövrade områden, ingick i slutet av 1970-talet fred med Egypten och återlämnade Sinai, drog sig ur södra Libanon år 2000 och Gaza år 2005. Hur kan man inför allt detta hävda att Israel präglas av total ovilja att göra eftergifter och kompromisser?

För att inte bli missförstådd vill jag betona att min syn på den israelisk-palestinska konflikten inte är en spegelbild av TS:s. Jag hävdar inte att Israel är oskyldigt till de problem som finns, att all skuld för dödläget finns att söka i palestiniernas brist på kompromissvilja. Israel har gjort många felaktiga beslut, som avsevärt försvårar finnandet av en lösning. Men grundproblemet är, som jag här försökt förklara, palestiniernas vägran att acceptera en judisk stat i området.

Och på den punkten undrar jag faktiskt vad TS egentligen anser. Är han beredd att nöja sig med ett israeliskt tillbakadragande från Västbanken? Godkänner han en judisk stat innanför *the green line*, gränserna från vapenstilleståndsavtalet från 1949? Eller drömmer han – som Ahmadinejad, Hamas och Guilou – om en värld som är *Judenstaatrein*?

SVANTE LUNDGREN

Åh, kom och se här

Åh kom och se här, äckelrealistiskt, nära: Skär-
vorna av ett riktigt huvud, skärvor med hår, skärvor
med glänsande fukt. De mellanblonda hårtestarna,
fastklibbade med gråa rester av hennes tankar och
svartröda, koagulerande rester av hennes pulseran-
de liv. Allt är så färskt ännu, om du kunde hålla din
hand över hennes huvud skulle du känna små ångor
av värme förlora sig mot din handflata, sugas in i
din livslinje och bli ett med dig för evigt, en vacker
stigmatisering i din hand som leder inåt och uppåt
och rakt in i dig. Det rinner så mycket blod i dina
ådror, du är alldeles full, ditt eget och andras, allt
vad du sugit i dig och suger i dig just nu. Vi böjer
oss över henne tillsammans, vi är så levande, hon är
så död. I det som var hennes ansikte fastnar blodet
i ett egendomligt, oplanerat men framåtsträvande
mönster. Som tryckta bokstäver som flyter fram. För
att sedan stelna svarta.

* * *

Jag har så längtat efter att få berätta en historia,
säger kvinnan med rödtonat hår, men ni får vänta
medan jag tänder en cigarett.

Det blir en paus, med munnen full av rök. Den
tar slut först när allt silats mellan tänderna och för-
svunnit upp i taket.

Hon börjar berätta om huset på den sluttande
gatan, trappan där alla passerade och de tunna dör-
rarna. Man kunde stå lutad mot det tjocka, kalla
trappräcket i trappuppgången och lyssna på samtal
som inte angick en, berättelser som egentligen ald-
rig berättades för någon annan. Hon var inte den

enda som stannade till med sina tunga matvarukas-
sar och låtsades hämta andan ett slag. De var många,
trappdväljarna, de hälsade, stannade, de pratade och
berättade vidare. Det var ett hus med öppna rum, ett
viskande eko i trappan.

Jag har så längtat efter att få berätta en historia,
säger kvinnan med rödtonat hår, en historia, vilken
som helst. Dörrarna i mitt liv har varit tunna, och jag
har lyssnat. Ett och annat har jag hört.

Hon ler försvinnande och askar omsorgsfullt,
rullar askpelaren längs med mönstret i botten på
den åttakantiga askkoppen. Det blir ett ord, samma
ord som ligger och väntar i botten på den röda gla-
syren: STOP.

* * *

(Innan hon gick med blicken uppåtriktad mot de
gnistrande kristallkronorna, för all del: innan hon
låg där på det mönstrade parkettgolvet med huvu-
det splittrat som om alla tankar flugit iväg ut ge-
nom bakhuvudet, och innan hon upphörde att finnas
fanns hon. Naturligtvis.)

Tillsammans med sin bror bodde hon; i en sli-
ten lägenhet i ett hus med tjocka, kalla väggar men
tunna dörrar. Brodern hade en dotter. Dottern bodde
också där. De levde tillsammans i växlande konstel-
lationer: Brodern och hans dotter. Hon och broderns
dotter. Hon eller brodern. Hon och brodern. Alla tre.
Det var alltid annorlunda, alltid olika, men inte oro-
ligt. De var inga oroliga personer, de levde stillsamt
tillsammans med den som råkade finnas tillhands.
Vänligt levde de nära varandra.

Fartyg åkte fram och tillbaka mellan två länder, över ett hav. Ibland åkte hon med och blev borta ett tag. Ibland åkte brodern och lämnade dem kvar. Så ofta att även det underliga och ovanliga kunde bli enahanda.

Om Enahanda var en av parfymerna i de vita hyllorna bakom henne skulle hon ha sålt den till någon som såg ut som hon själv. Ett hår med vågor som man själv rört upp och fixerat. Ett blankt ansikte, som om man ännu inte lärt sig att le, som om det kanske till och med kunde vara lite farligt. Två ögonbryn, både plockade och höjda, ständigt så förvånade. Ögon någon kunde kalla violblå. Små rynkor; inte så markerade ännu, men de syns tydligt som små sprickor när pudret rämnar. Enahanda. Doften är lätt, som av sovande blommor; om det inte lika gärna kunde vara sköljmedlet som doftar från de nytvättade kläderna?

Men långt borta från parfymerna, och ännu längre borta från brodern och hans dotter, ligger hon nu utströdd under kristallerna och rinner ut som en röd matta över parketten. Det är inte bara tjocka, stickiga lukter från hennes kropp som blandas med teaterdammet; också den lätta doften av sovande blommor.

Men där är vi inte ännu.

Början finns på ett annat ställe. Slutet kommer som en följd av den, efteråt. Förruttnelsen börjar med det färska, berättelsen avstannar först efter att den påbörjats.

Nu satt hon ännu i rummet närmast tamburen, i sitt eget rum, i sitt eget land, det ljusbruna håret låg i lugna vågor kring det vackra, hela huvudet. Och väggarna var tjocka, men dörrarna tunna i detta hus. I detta hem. Detta tysta hem. I den saknad som var vardag hos dem.

Barnet sov i sin säng. Det ljusbruna håret låg utbrett på dynan, andetagen så försiktiga och jämna att hon var tvungen att hålla sin hand mycket nära munnen och under näsan på flickan för att säkert veta att hon ännu andades. Den vuxna kvinnans hand såg så stor ut mot barnets ansikte, dolde det nästan helt. Hon såg sina långa vuxenfingrar, hon såg de tjocka naglarna, polerade och blanka. Små varma pustar mot sina kalla fingrar. Mot sina groteska jättefingrar dessa oskyldiga fuktiga sparsamma andetag.

Hon smekte flickans kind med ovansidan av två av sina vuxenfingrar. De kändes torra och sträva mot den mjuka huden. Ibland liknade barnet sin far. Oftast liknade hon den där mamman. Som nu. Lillybeth med puderpappren, det lilla häftet med sina tunna sidor, hur hon ryckte ut ett papper och strök det mot sin släta kind, så försiktigt. Lillybeth med marmorkinderna. Lillybeth som doftar saltad fisk trots parfymens sandelträ, vanilj och magnolia.

Lillybeths dotter doftar snabbköpstvål och svettfuktigt hår.

* * *

Så dör hon alltså.

Hon levde, för att sedan dö. Hon dog, vad annat finns att säga? Har allt detta varit förgängligt, förgätligt, förgäves författat? Nej det kan det inte ha varit.

Det kan det väl inte ha varit.

Inte kan det väl ha varit det?

Den rödhåriga kvinnan går hem när trottoaren är som tommast och gatan öde. Natten är ljus och kylig, hennes klackar skrapar ibland till asfalten och ljudet ekar nästan lika högt som det vanliga klickandet från skorna. Hon lutar lite framåt, håller den korta, slitna pälsjackan runt sina axlar, med armarna korsade framför sig. De tunna benen får henne att se än mera ostadig ut, rynkorna på halsen rodnar lätt av kylan.

Än är det inte vinter, tänker hon. Än går jag uppför backen också i de här sandaletterna. Utan att halka bakåt.

De röda naglarna trycker in portkoden, dörren är tung, hon får ta i så att hon vacklar till. När dörren slår fast bakom henne ekar det genom hela trappuppgången, ända upp till sjunde våningen och ner tillbaka. Hon står tyst en stund, låter ljuden lägga sig, och börjar därefter försiktigt gå uppför trappan. Vänster hand glider längs med trappräcket, tar stöd ibland, klackarna sjunker stilla ned i den tjocka, mörkröda mattan.

De sover alla, ingen väcktes av ytterdörren, tänker hon. Om vi haft en summer i stället för portkod kunde jag ha väckt dem. Alla. En efter en.

Hon skrattar inte, hon tänker på möjligheten.

Det är tyst ända fram till fjärde våningen, där stannar hon.

Man måste vara väldigt tyst för att höra vad de säger, trots att dörrarna är så tunna. Man måste också stå mycket nära dörren.

Det är möjligt, tänker hon, att man inte hör vad som sägs längst inne i lägenheten, i rummen längst bort. Om man har dörrarna till rummen stängda, om man inte ropar alldeles för högt. Då kan det finnas viskningar jag inte hör, trots att jag står här och lyssnar så hungrigt.

Inne i lägenheten talar de om Barnet. Mannen säger till den andra att hon inte kan komma om natten. Han säger att han inte låter henne väcka Barnet och att hon måste gå om hon vill få komma tillbaka. Kvinnan i lägenheten svarar honom och rösten är inte alls gäll, inte upprörd. Utanför dörren står kvinnan med det rödtonade håret och tänker på hur hon skulle låta en kylig natt, mitt i tystnaden, om hon kommit för att hämta tillbaka ett barn. Sitt barn. Hon skulle ha haft en gäll röst, den skulle ha rivit sig på de tjocka väggarna, skrapat mot varje trappsteg.

Lillybeth, säger mannen någonstans långt och djupt inne i ett annat rum. Lillybeth, du väcker henne inte. Hans röst är vädjande, mjuk. Och Lillybeth svarar, den ljusa rösten är som luft, den låter sorgsen men som om sorgen var vacker, drömlig. Lillybeth svarar och det låter som en viskning, en viskning som blåser rakt fram mot dörren och ut. Hon viskar att hon kommit för att hämta sin dotter, natt eller inte har hon kommit för att hämta sin dotter.

Inget annat viskar hon, inget annat vill hon.

Lillybeth har kommit för att hämta sin dotter, tänker kvinnan med det rödtonade håret. Men hon vet hur det kommer att gå så hon blir inte kvar framför dörren på fjärde våningen, hon fortsätter allt mera mödosamt uppåt. Lillybeth kommer inte att stiga ut i trapphuset med sin sovande dotter i armarna i natt. Så kommer det inte att gå. Nej, kära Lillybeth kommer att krypa ned hos sitt barn och somna på sidan med fingrarna inflätade i dotterns fingrar, eller hår. Vad barnets far gör, om han sover, var han sover, kan man inte veta. Kanske vakar han över

dem, dystert kärleksfull. Kanske somnar han ensam i sitt tysta rum långt bort från den tunna dörren ut till trappuppgången och alldeles för långt borta från dem.

Det drar kring de strumpbyxenakna benen när hon kommer till sjunde våningen. En halvtrappa upp finns dörren till vinden och trots att den är låst dunkar den till lite dämpat ibland. Därifrån kommer kylan, den letar sig in till henne, dunkar också i hennes dörr, hemdörren. Den öppnar hon nu och stiger in. Hon låser, låser även polislåset och sätter fast den rasslande säkerhetskedjan. Små klickar, klirranden och smällar, och så är hon fast.

Barnet har ett namn. Ett alldeles eget namn.

Lillybeth viskar detta namn och stryker hennes hår. Barnet ler utan att egentligen vakna. Nu har Lillybeth längtat igen, tänker hon. Nu har Lillybeth längtat och inte kunnat avvara mig.

Det här är ett barn som använder ord som "avvara" och uttryck som "i synnerhet". Hon är fyra år men ska snart fylla fem och när hon känner doften av sin mor håller hon ögonen slutna och drömmer att hon svävar snabbt men sovande mellan de allra minsta, vitlysande stjärnor på natthimlen.

Den rödhåriga sätter sig på sin säng för att rulla ner nylonstrumporna – hon bär inte strumpbyxor, det måste rättas, hon bär tunna, hudfärgade nylonstrumpor fästade vid skära höfthållare.

Då, tidigare, när Lillybeth ännu bodde på fjärde våningen av och till var det utanför den dörren de flesta dröjde. En och en stannade de och lyssnade på Lillybeths späda viskningar, hennes kärleksfyllda andhämtningar och tunna, mjuka rop. Ofta hörde de hennes röst forma sig runt hans namn, genom dörren nästlade det sig mjukt. Selim Selim Selim.

Då, medan då ännu var nu, göt de sig in i varandra, Selim och Lillybeth, medan trappan stannade och lyssnade. Trots att de båda talade försiktigt och rörde sig tyst, också mot varandra, stannade hela trappan och lyssnade, höll andan. De var så sköra och så nära, vi lyssnade noggrant efter de darrande viskningarna, vi nästan hörde hur de höll om varandra. Kyssarna brände i oss när vi tänkte på de bleka läpparna, hörde de varma händerna försiktigt treva sig över den blodfyllda huden mot de mest mättade

ställena, smått prassel av tyg, lika dämpat som nattläsaren vänder bokbladen. Ah, hur vi suckade förkvävt och rodnade bakom dörren, tänker den rödhåriga kvinnan medan hon viker sina strumpor och lägger dem på spegelbyrån. Lillybeths ljusa röst, Selims mjuka stammanden. Vi gick ärenden enkom för att få gå förbi deras dörr bara ännu en gång.

Det är ju så att barnet har ett namn, det har det, men namnet kanske glöms bort just för att detta är det enda barnet för dem alla, det är Barnet. Hon är oordnat lockig och ingenting är vasst på henne. Hon har starka ben och armar och rör sig som av övertygelse om att hon hör till och ska finnas. Och det är ingen fråga, det är ett svar, ett självklart svar.

Hon bubblar med sin saliv, läpparna är alltid spottskimrande, men ur munnen kommer alla dessa ord som man inte förväntat sig tillsammans med bubblor av saliv. Hon säger: Jag byggde kojan för oss, i synnerhet för mig, men också för dig. Hon säger: Vi får inte försumma varandra, kryp in i kojan nu. Hon säger också: Beakta att du är mycket större än mig.

Kvinnan med det rödtonade håret vinglar till, klackarna sjunker så djupt ned i trapphusets matta. Det finns ingen i trappan att tala med, inte ens någon att tala till, så hon vänder sig rakt till dig när hon säger: Ja, den har börjat som om någon sprängt sönder den, den här berättelsen. I bitar och fragment, kladdigt, fastnande. Precis som den krossade skallen. Någon-ting sipprade ut; tankarna, det inre.

Hon tänder en cigarett, givetvis får man inte röka inomhus, inte röka inne i berättelsen, men detta är en trappa där man tänder sina cigaretter och askar i de stora blomkrukorna som finns på varje våning. Askar vid stammen till paradisträdet med sina glänsande, tjocka blad.

Där dröjer hon, stryker med pekfingret bort damm och aska från bladytorna, lyssnar. Det är mycket tyst, mycket länge. Men hon smeker bort dammet, väntar tålmodigt, fortsätter sedan ned till

nästa våning och växterna där. Långsamt silas röken tillbaka ut, först försiktigt ur hennes näsborrar, sedan bestämt mellan de röda läpparna. Plötsligt börjar någon sjunga i lägenhet nummer tretton. Det är den osannolikt omfångsrika mannen som bor där, ensam sedan hans mamma dog. Hans röst är plågsamt ljus och hög, den skär sig ut i trappan som en oslipad glasskärva skär sig in i din hand.

*Someday I'll wish upon a star
And wake up where the clouds are far
Behind me.
Where troubles melt like lemon drops
Away above the chimney tops
That's where you'll find me.*

Hon fimpar cigaretten i blomkrukan, läppstiftsranden kring filtret lyser, som en signering. Skulle det inte vara för den tjocka, röda trappmattan hade man hört hennes klackar som ett tomt, ihåligt klappande bort; kanske hade de slagit hål på sången.

*Somewhere over the rainbow
Bluebirds fly.
Birds fly over the rainbow.
Why then, oh why can't I?*

*If happy little bluebirds fly
Beyond the rainbow*

Why, oh why can't I?

När ytterdörren smäller fast bakom henne vandrar det ensamma ekot uppför trapporna innan det upplöses och försvinner.

HANNELE MIKAELA TAIVASSALO

Texten är ett redigerat avsnitt ur romanen *Åh, kom och se här* som utkommit i höst på Söderströms förlag.

Musik ur mörkret – *Lilla stjärna*

Under en svamputfärd i skogen hittar den medelålders dansbandsmusikern Lennart Cederström ett litet övergivet flickebarn i en plastpåse i skogen. Han räddar hennes liv och tar henne med sig hem. Det är dock något som inte är som det ska med flickan. Hon är ovanligt tyst och reagerar inte på sin omvärld på det sätt spädbarn förväntas göra. Hon kommunicerar inte med någon och verkar ha intresse endast för ting. Men hon kan sjunga. Flickan har absolut gehör och hennes röst är hypnotiserande vacker. Musikälskaren Lennart kan inte lämna barnet i från sig utan gömmer henne i stället i husets källare där hon växer upp till tonåring, isolerad ifrån omvärlden.

Så inleds berättelsen om *Lilla stjärna*, John Ajvide Lindqvists femte bok och fjärde roman. Lindqvist har gjort sig känd som Nordens främsta nutida skräckförfattare. Hans romaner kretsar kring vad som händer när övernaturliga händelser eller varelser träder in i det svenska vardagslivet. I *Hantering av odöda* vaknar de döda till liv i centrala Stockholm och försöker återvända till sina närmaste. I *Låt den rätte komma in* blir en 12-årig pojke vän med en i grannhuset boende jämnårig flicka som snabbt visar sig vara en vampyr. Hur ska man förhålla sig till det okända, det annorlunda? Vad göra när någon man håller av visar sig ha en natur som tvingar den att skada andra, göra onda handlingar? Förutom skräckaspekten innehåller Lindqvists böcker även frågor som dessa, och det är det som enligt mig gör Lindqvist till en framstående författare: nämligen hans förmåga att göra det övernaturliga, ovanliga och skrämmande realistiskt och berörande.

Också *Lilla stjärna* handlar om de här frågorna, även om detta utan tvekan är den mörkaste roman Lindqvist hittills har skrivit. I två parallellberättelser skildras två tonårsflickors liv. Den ena är ”flickan med det gyllene håret”, hon som hittades ute i skogen, av sina fosterföräldrar endast kallad Liten, av sin halvbror kallad Theres. Och så en annan, helt ”vanlig”, flicka i samma ålder, Terese, ”den andra flickan”, vars tillvaro präglas av mobbning och ensamhet. Hon lever en vardag av ångest och längtar efter en mening i livet, någon att tala med som förstår. Hon ser The-

res på TV i uttagningarna till svenska *Idols* och blir förtrollad av hennes magiska sångröst. Via ett gemensamt diktintresse kommer de två flickorna i kontakt med varandra och blir vänner. Terese förstår att något är allvarligt fel med hennes väninna, som inte pratar som en vanlig flicka, bara äter barnmat och berättar att hon dödat sina fosterföräldrar, men finner ändå en egendomlig tröst i det Theres säger och gör. Theres har en ingrodd misstänksamhet mot vuxna människor och talar om världen som indelad i de stora och de små, där de små måste försvara sig själva för att inte bli uppätta av de stora. Hon verkar förstå Tereses känsla av utanförskap, och hennes sångröst talar rakt in i hjärtat på alla som hör den. Förutom Terese drar hon till sig en mängd flickor i samma situation, ödesysstrar som känner sig ensamma och utelämnade, har ångest och är missnöjda med sitt liv. Theres välkomnar dem med öppna armar och ger dem självförtroende, uppmuntran och tröst. Och som grupp får de kraft av varandra. Men Theres visar dem också den styrka och det lyckorus man kan få uppleva då man skadar, dödar.

Lilla stjärna är i högsta grad en gotisk berättelse, precis som resten av Lindqvists produktion. Gotiska element är för tillfället aktuella i både film, TV och litteratur, men Lindqvist tar nog gotiken till en annan, mer konkret nivå. Döden är ständigt närvarande, och som tidigare fascinerar jag även då jag läser *Lilla stjärna* av det sätt Lindqvist får ond, bråd död, med blod som strittar och ben som bryts, att framstå som något vackert, ett slags fullbordande av det mål som berättelsen hela tiden tycks ha färdats mot. Det finns även något vackert i hur kärleken till musiken knyter karaktärerna samman i sitt blodsvär.

Theres är ju egentligen en regelrätt psykopat som lockar med sig sina väninnor i fördärvet, men när jag läser *Lilla stjärna* tänker jag inte på det sättet. Istället läser jag romanen som en tragisk flickskildring om olyckliga och utstötta ungdomar som till slut vågar hämnas alla de oförrätter de blivit utsatta för. Flickorna som först i en initiationsrit ute på en stuga på landet begraver varandra i tur och ordning för att återfå känslan av att leva, för att sedan gå över till att begrava andra, allt för att råda bot på den där tomheten de känner inom sig, känslan av meningslöshet, bristen på kärlek. Precis som vampyren Eli i *Låt den rätte komma in*, som hugger av huvudena på Oskars mobbare, är karaktären Theres som ett käril för flickornas ilska

och ångest, en bågare som samlar upp all olycka och allt hat och fokuserar den mot det som måste bli gjort. Dessa handlingar fördjupar sedan flickornas vänskap och kärlek till varandra.

En av Lindqvists styrkor som författare är hans miljöskildringar. Det farliga, det oförutsedda, finns precis bakom vår rygg, där vi minst anar det. Vampyrer i höghusen i stockholmsförorten Blackeberg, levande döda på Danderyds sjukhus och massaker på Gröna Lund. Lindqvists texter hugger till i den trygga tillvaron, får en att fundera på om det mörker som skildras i böckerna faktiskt är så långt ifrån den egna vardagen som man kanske vill tro.

Även om *Lilla stjärna* är en mörk roman med få sprickor av ljus tycker jag ändå att glimtarna överväger. Detta eftersom det också handlar om det skrämmande Andra som en tröst, som en väg bort för den utstötte, som en trygghet i en värld som redan i sig är hård och grym.

YASMIN NYQVIST

Lindqvist, John Ajvide 2010: *Lilla stjärna*. Ordfront: Stockholm.

Förstår du mig?

När jag i Akademiska bokhandeln stannar upp inför ett bokomslag med den dramatiska bilden av en kvinna med flygande hår och panik i blicken och ser boktiteln, *Une forme de vie*, väcks nyfikenheten inför vad det kan vara som gjort kvinnan så vilt desperat. Kan det vara fasa inför en plötslig upplevelse av intighet, meningslöshet? Indikerar boktiteln möjliga utvägar ur ett förlamande ångesttillstånd? Tanken går till vårt behov av att förstå livets och dödens mysterium, som får oss att leta efter förklaringar till varför det som sker försiggår som det gör. Och kanske att söka möjligheter att påverka det som händer.

Boken i fråga handlar om kriget i Irak och om många ångestkänslor över vad som framstår som en meningslös aktion där föga kontroll över vad som sker kan skönjas. Finns det något konstruktivt sätt för de berörda att undvika tröstlös uppgivenhet?

Une forme de vie har skrivits av Amélie Nothomb, en belgisk författarinna i bestsellerklassen, som på nitton år publicerat nitton böcker och blivit belönad med flera pris. Hon har hundratusentals läsare och är känd för att korrespondera med cirka 2000 av dessa. För detta ändamål upprätthåller hon en byrå i Paris. Seriösa inlägg besvaras kort men koncist av författarinnan. Vilken roll spelar detta slags tankeutbyte för henne? Hon påpekar själv att hennes hela författarskap vuxit fram tack vare hennes tidigt förvärvade vana att skriva brev. Brev läses ju gärna av adressaten och besvaras oftast också.

Une forme de vie kan anses vara en självbiografisk skildring i den mån som den handlar om författarinnans egna reaktioner på brev som sänds till henne av en amerikansk soldat, Melvin Mapple, stationerad i Bagdad sedan flera år. Han upplever sin situation som absurd och outhärdlig i ett krig som karakteriseras av slumpartat mördande, verkställt av olika parter. Civilbefolkningen i händelsernas mitt utsätts för ett obeskrivbart lidande. Melvin Mapples motiv för brevväxlingen är att för sig själv försöka klargöra sin egen roll i denna situation och få gensvar och bekräftelse på denna av författarinnan. Han har läst hennes böcker och uppfattar att hon har speciell insikt i hur

människor fungerar psykiskt och därför sannolikt kan leva sig in i hans sätt att bemöta utmaningarna i den påfrestande situation han befinner sig i.

Melvin Mapple valde att ta värvning i armén som ett sätt att förtjäna sitt uppehälle, men finner sig fungera som en spelknapp i fosterlandets destruktivt aggressiva aktion mot ett land, som av angriparen definierats som en "skurkstat". Hela aktionen förefaller på ett upprörande sätt ha baserats på förenklande lögn. Melvin upplever att de maktbävande sänder tusentals unga män och kvinnor i döden och dessutom förstör livet för dem som överlever, genom den olösbare moralproblematik som pådyvlas dem. Han mår illa och tyngs av skuld känslor över att vara medaktör i skeendet. För att uthärda krigets moralproblem bedövar sig många omkring honom med sprit eller droger. Melvin Mapple väljer bulimi som protestaktion och vräker i sig allt ätbart han kommer över. Han fetmar till oerhört, utsätts för sina kamraters spott och spe. Men han ser med förakt på dem som inte utåt visar någon reaktion mot mordandet som ingår i deras uppgifter. Är dessa kamrater totalt känslolösa, utan samvete inför sina illdåd?

Amélie Nothomb berörs sympatiskt av soldatens dilemma och beundrar hans fantasifulla sätt att stå ut med att bära upp all sin extra vikt: han föreställer sig att han bär på en vacker kvinna, Schéhérazade, som klänger sig fast vid honom och rentav smälter samman med honom. Representerar detta ett slags sexuellt präglad apoteos av mänsklig lycka? Melvin låter samtidigt förstå att han frossar i mat inte för att överleva, utan för att dö. Han låter också förstå att Schéhérazade möjligen är en oskyldig civil kvinna, som han själv i något stridssammanhang råkat döda.

Melvin är Amélie tacksam för att hon reagerar på hans desperata vädjan om stöd för hans försök att finna mening i sin tankevärld. Om han framstår som en trovärdig person för henne ger detta honom möjligheten att föreställa sig en helt annan form för sin existens – i hennes tankevärld. Åtandet är för närvarande för honom en aktiv handling, en protest mot att bara låta sig passivt dras med i vad som sker. Amélie låter i sitt svar honom förstå att hans livsform kan ses som en avant-garde-konstform (*body art*) och därmed utgöra en *raison d'être* för sin upphovsman.

Melvin ser svarsbrevet som en bekräftelse på att han kan göra sig förstådd. För båda brevskrivarna blir

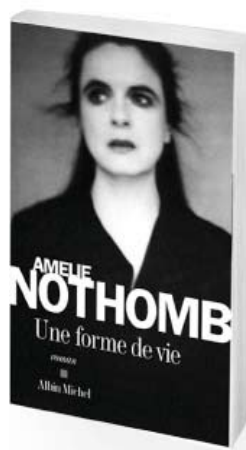
det allt mer angeläget att se fram emot nästa utspel i tankeutbytet. Hos Amélie väcks emellertid stundtals en känsla av osäkerhet – saknar Melvin förmåga att skapa distans i sin egen tankevärld? Kan han inte uppleva sådant tvivel, som är en verklig konstnärs adelsmärke och drivkraften bakom strävan att ständigt på nytt skapa adekvata former för det som man vill uttrycka? Är Melvin alltför angelägen om att bli erkänd som han är av andra och att få andra att godta den vision av mänsklighet som han företräder? Samtidigt fortsätter Amélie att känna sig attraherad av Melvins tankar om livet och försöken att nå insikt i sin egen roll. Hon förstår att han finner livet i Irak outhärdligt och inser också att tanken på att i något skede återvända till USA för honom framstår som något ännu värre. Där kommer han att möta familjens och tidigare vänners oförstående blickar och uppleva sig som en obehörig främling i ett helt annorlunda samhälle.

Av det foto Melvin sänder Amélie framgår dramatiskt hur han fyllt sitt upplevda tomrum med kropps massa. Han har tre hakor, men ingen hals. Hur kan han andas, tala, se? Hur påverkas hans hjärna – kan han vara mentalt normal?

När hans brev plötsligt slutar att komma oroas Amélie och gör stora ansträngningar för att få reda på vad som hänt. Hon vill inte förlora kontakten till denna exceptionella brevvän.

Amélie finner slutligen Melvin på hans hemadress i USA. Hans avsikt var att avbryta kontakten. Nu meddelar han att allt han berättat är lögn – han har aldrig varit i Irak. Endast fetman är verklig och hindrar allt normalt liv för honom. Han ber ångerköpt om ursäkt för sitt bedrägeri. Amélie anser sig

dock inte ha lidit någon direkt skada och ser därför inte någon orsak till ursäkter. Impulsivt skaffar hon sig en flygbiljett till USA för att träffa Melvin, samtidigt som hon förkväver varje tvivel på det kloka i företaget. Melvin reagerar med tacksam entusiasm – Amélie har ju fått hans kvarvarande lilla gnista av liv att växa och expandera i oanad omfattning. Han meddelar att han möter henne vid flygplatsen, vilket krä-

ver en oerhörd ansträngning från hans sida – han har ju inte rört sig utanför hemmets dörr på många år.

Slutet på berättelsen är plötsligt och chockerande destruktivt. Amélie grips på nytt av tvivel och besluter sig impulsivt för att under inga omständigheter träffa Melvin, som hon nu karakteriserar som en överfet mytoman. Hur kan hon undgå mötet? Hon sitter ju i planet, som snart skall landa. Det hugskott hon följer är unikt. Vid ankomsten till USA skall resenärer fylla i ett frågeformulär, som bland annat innehåller frågorna ”Har ni tillhört eller tillhör ni för närvarande någon terroristorganisation?” och ”Innehar ni några kemiska eller nukleära vapen?” Hon svarar ja på båda frågorna och avvaktar vad detta leder till: hon undgår med största säkerhet att möta Melvin Mapple, men får sannolikt tillbringa resten av sitt liv i läger, i Guantánamo.

Varför denna överraskande cyniska ironi? Att en konstnär är självcentrerad och i behov av bekräftelse från andra vet vi ju, men sådana är vi andra ju också. Mattan dras undan fötterna på en naiv läsare, som låtit sig ryckas med av den egendomliga berättelsen. Vad är det frågan om? Förstår jag? Blir jag själv förstådd?

Belyser berättelsen vår moderna tid, i vilken man kan lockas att låta sig dras in i en virtuell värld, där möjligheterna att verifiera sina intryck är ringa och där skillnaden mellan fiktion och verklighet suddas ut?

Få se om författarinnan belönas med *Prix Goncourt* för denna virtuosa prestation. Hon är nominerad till priset.

CHRISTEL BJÖRKSTEN

Amélie Nothomb 2010: *Une forme de vie*. Paris: Albin Michel

Från imperiecentrum till oklar framtid

Med *Bloody foreigners* ger Kerstin Lindman-Strafford oss en uppfattning om förändringarna i människors liv och samhällsinställning. Bilden av Englands utveckling från imperiecentrum till sviktande välfärdssamhälle baserar sig på författarens egna upplevelser och på samhällsförändringar efter 1950 – i synnerhet de som präglats av invandringen. Den bild vi får präglas givetvis av underrubriken, ”bilder ur mitt engelska liv”, och blir därmed naturligt avgränsad. Genom flitigt användande av samhällsvetenskapliga och litterära arbeten, där samhällskonflikter och attityder granskas och återges, vidgas perspektivet och den lilla boken blir något annat och betydligt mera än en samling levnadsbilder.

En samhällsanalys är det inte fråga om men nog en insiktfull beskrivning av skeenden och centrala förändringar i samhället och därmed sammanhängande uppfattningar och attityder. Frågan som författaren ställer sig är: vart är England på väg?

Det som tilltalade författaren i början av hennes vistelse i England var historien och litteraturen – speciellt de kvinnliga inslagen där, de individualistiska dragen, den självkritiska humorn och det ordnade samhället. Att det samtidigt var ett klassamhälle hörde väl till själva ordningen och till ”idyllen”, som i stort verkar ha tilltalat författaren, en del kritiska kommentarer till trots. Den korta vistelsen i engelsk internatskola därförinnan verkar däremot inte ha varit enbart tilltalande. Ofriheten och normerna stred mot det nordiska arvet och erfarenheten.

Det ordnade klassamhället, som för många fattiga var allt annat än en ”idyll”, bröts av Attlee-regeringens välfärdsprogram och i förlängningen av förändringar i klassamhällets struktur. Det blev snabba hopp: 1960-talets dynamiska skede, Thatcher-erans avregleringar, nyliberalism, Blairs *New Labour* och Irak-invasion, alla parade med ökad invandring. England blev i ny mening multikulturellt men samtidigt både hårdare och mera mångfacetterat. Utvecklingen belyses med ett bildspel över decennierna. För den som stått i personlig kontakt med utvecklingen i England sedan slutet av 1950-talet ger boken i sak kanske inte så väldigt mycket nytt, men de olika kapitlen

återger skeendet medryckande och fångar samtidigt det väsentliga.

Intressant är att notera ett större intresse hos Lindman-Strafford för de engelska männens åsikter än för kvinnornas. Bland de senare, det må gälla drottningar eller författare, är det de mera ”manliga” som tilltalar henne. Engelskt kvinnoliv får vi veta rätt lite om och kommentarerna om det är kritiska. Frånvaron här är väl bara en återspeglning av manlig dominans i samhällslivet. Denna dominans blir inte mindre i och med invandringen, som knappast har fört med sig kvinnofrigörelse. Invandrarkvinnors emancipation i västerländsk riktning sker här liksom på andra håll, men leder samtidigt till konflikt och ny kontroll.

De första kapitlen i boken är en bakgrundsteckning om anpassning till den engelska högre medelklassens seder och bruk, med en beskrivning av skollivet och utbildningen för barnen ur denna klass. Mot bakgrunden av dels egna erfarenheter, dels en bedömning av skolsystemets klassbevarande funktion, förhåller sig författaren tveksam till möjligheten av klassamhällets avskaffande. Dagens diskussioner i England verkar nog ge fog för författarens tveksamhet. Skillnaderna mellan Finland och England är här stora.

En central händelse i hela utvecklingen belyses i ett eget kapitel: Thatchers seger över kolgruvearbetarna, vilka hade en stark ställning i norra England och speciellt i Wales och som där präglade flera samhällens hela liv. Överhuvudtaget förändrades Storbritannien genom Thatcher på ett rätt bestående sätt. De stora skillnaderna mellan Skottland och England berörs rätt perifert och de ekonomiska och kulturella banden behandlas i inte i någon högre grad. Skottland och Wales har inte påverkats i lika hög grad av invandringen, och frågan om vart vi är på väg har här andra dimensioner – självstyre och regionalism, frågor som tas upp i avsnittet om Blairs era, en tid författaren för övrigt anser ha lämnat få minnen bland medborgarna. Det är nog Englands framtid som är den stora gåtan.

Mest givande är boken när den behandlar invandringen och dess följder. Det är också speciellt här – och mindre till exempel gällande EU-tveksamheten – som frågan om Englands framtid blir speciellt intressant. Närmare hälften av boken belyser problem med anpassning, integrering, terrorism, etnicitet och multikulturalism i allmänhet. Här framträder invandrare som på olika sätt anpassat sig eller integrerats

i England och de som inte gjort det. Inte bara islamistiska terrorister utan också Misbah, dottern till en pakistansk invandrare och skotsk mor som efter föräldrarnas skilsmässa av modern gömdes undan på Hebriderna, men valde att fly till Lahore och faderns lyxvilla med egen tjänarinna. Kulturskillnader förstås – men man undrar om inte en del ”vanliga” skotska tonåringar från fattiga och söndriga hem hade gjort i stort sett samma val.

I kapitlen om multikulturalism visas upplösning men samtidigt nyorganisering vars effekt författaren inte ännu kan bedöma. Och det kan väl ingen. Vilket i sig är det intressanta och spännande. Som ett ständigt invandrarland, historiskt sett, är kanske framtiden för *United Kingdom* inte så mörk. För några tiotal år sedan var katolicismen en tudelare i England, knappast längre idag. Kanske går islam samma väg och får en engelsk variant som infogas i samhällsutvecklingen. Frågan vart England är på väg får knappast något snabbt svar men själva frågan är tankeväckande, inte bara ifråga om England utan ifråga om många samhällen med multikulturella drag.

TOM SANDLUND

Kerstin Lindman-Strafford 2010: *Bloody foreigners – bilder från mitt engelska liv*. Fram.

Nya Argus på nätet:
register, kommentarer,
valda artiklar
ur tidigare nummer på
www.kolumbus.fi/nya.argus

När målfärg torkar

Martinson kallade *Aniara* en revy. Så tånjbart är begreppet. Lilla teaterns *Vill ha mera* var en jubileumsrevy. Den innehöll – alldeles som då allting tog sin början vid Georgsgatans källarteater – satiriska sketcher med sång och musik om aktuella fenomen.

Mycket vatten har runnit i ån. Var man mera på bettet då, eller? Världen var en annan då, visst? Var är den stora luddiga nallen nu, för att travestera namnet på en känd revyklassiker?

Jag tror inte att man i sig skämtade så mycket bättre på 60-talet. Knappast hade man heller så mycket mer att skratta åt, men tidsandan och engagemang var annorlunda. Nuförtiden börjar allt vara färdigskrattat. Det är svårare att göra nya saker.

Jyrki Seppäläs draperiscenografi var enbart blek. Arttu Takalos musik hamrade plikttroget på. Ett gammalt revyörhänge framfört av primadonnan Birgitta Ulfsson föll inte riktigt i god jord.

Annars svängde det nog skapligt ibland. Sixten Lundberg var fenomenal som västnylänning och Mia Renwall sjöng vackert en sång med ironisk text. Pekka Strang och Sampo Sarkola hade det rätta lätta revyaktiga greppet, likaså Pia Runnakko. Joachim Wigelius jonglerade med underskruv. Dessvärre var sketchen om prästen smaklös.

Det är svårt att slå an med en nummerrevy. Fäderna gjorde det bättre. Det är också illa att slå de unga i huvudet med fädernas värv. Regissör Frej Lindqvist hade inte någon lätt uppgift. Inför premiären verkade han lite ängslig.

Man tager vad man haver. Författarna Laurén-Saanila-Slotte-Wickström hade skramlat ihop en påse Lillans blandade.

Den glädde säkert många i oktober-november. Föreställningen jag såg var till stor del såld till SFP:s personalförening. Parti och fonder gick fria under kvällen. Noterade jag efteråt. Vem orkar skämta om ankdammen mer? Det är ju som att följa med hur målfärg torkar.

TOM ÖSTLING

Eliten som social grupp

Att alla skall ha "rätten till ett förflutet" är en ofta citerad slogan av den norske socialhistorikern Edvard Bull. Uttalandet kan ses som symptomatiskt för det radikala perspektivskifte som skedde inom den västerländska social- och kulturhistorien efter 1960-talet. Människorna som dittills hade varit osynliga siffror och stumma instrument för makthavarna skulle göras synliga i historieskrivningen. Arbetare, kvinnor, etniska minoriteter och marginella grupper i samhället skulle få sina röster hörda. Den akademiska historieskrivningen, som hade varit maktpolitikens och stormännens domän, skulle grundligt revideras för att ge plats åt den "lilla" människans erfarenheter av vardagen. Vissa ansåg att vändningen inom social- och kulturhistorien också måste innebära att det enbart är folkets historia som kan vara intressant. Eliten hade redan fått sin historia skriven, så efter 1970-talet var det folkets tur att börja synas i historikernas berättelser. Genom att vända sig till de marginaliserade kunde man undvika historieskrivningens tidigare medelpunkt i anonyma strukturer och mäktiga män.

Historikern Jessica Parland-von Essens senaste bok, *Affärer, allianser, anseende: konsten att tillhöra eliten i Helsingfors 1740–1820*, är enligt min mening ett bra exempel på att en dylik uppfattning om kulturhistoriens domän är både felaktig och inskränkt. Parland-von Essen kan sägas ta på allvar den vändning inom historieskrivningen som Bulls slogan signalerar. Hon skriver om eliten inte på grund av deras bragder och förträffliga insatser för nationen, som varit den gamla politiska historians tema, utan för att ge en inblick i elitens roll som social grupp i den gryende huvudstadens dynamiska historiska miljöer. Med ett fräscht personhistoriskt grepp, som varvas med makrohistorisk kontextualisering, visar hon på hur den sociala struktur som eliten var del av upprätthölls och återskapades i 1700-talets Helsingfors. Fokus ligger uttryckligen på hur eliten, i Parland-von Essens fall huvudsakligen ofrälse ståndspersoner och borgerskapet, upplevde vardagen och genom konsumtion skapade sin självbild. Parland-von Essen tar upp den mäktiga elitens "lilla historia" genom berättelser om deras vardag av "familjeliv, vardagsknog,

affärer, gräl, brott, skandaler, sjukdomsfall, vänskap och skvaller” (s. 18). Med Edvard Bulls ord kunde man säga att det är just sådana jordnära perspektiv på sitt förflutna som eliten, i likhet med mindre bemedlade sociala grupper, av gammalt förnekats rätten till av den nationsfixerade stormannahistorian.

Huvudpersonerna i boken är fältproviantmästare Weckström, borgmästare Kuhlberg och läkare Rosenström. Aktörernas strävanden och ambitioner sammanlänkas till varandra under flera generationer genom deras gemensamma familjeband till Weckströmmarna. Det personhistoriska greppets begränsningar kompletteras författaren fördelaktigt genom att återkommande knyta de enskilda individernas öden till mera omfattande historiska processer. Speciellt poängteras hur helsingforsarnas vardag omformas radikalt genom stadens omstöpningar i och med det för borgerskapet och tjänstemännen lukrativa fästningsbygget Sveaborg från 1740-talet, och de omvälvande händelserna i och med Storfurstendömet inträde 1808–09. Parland-von Essen är däremot inte ute efter att berätta mera om de stora politiska händelserna i sig, utan går målmedvetet in för att gestalta innebörderna av de historiska förändringarna för den helsingforsiska vardagen hos den självmedvetna eliten. Med hjälp av ett uttalat anspråk på att inte rationalisera, ställa sig över, förlöjliga eller döma deras handlade, vill hon empatiskt försöka förstå det förflutnas värderingar. I granskningen visas hur hennes utvalda fall av ståndspersoner aktivt deltar i skapandet av samtidens sociala och symboliska ordningar, byggda kring de för den icke-adliga eliten avgörande begreppen om status, skam, heder och ärlighet.

Genom att följa de olika aktörerna genom deras äktenskaps- och karriärval (två för samtiden oskiljaktiga helheter), lyckas Parland-von Essen också ge en detaljrik bild av det lokala styrets anatomi i 1700-talets Helsingfors. Vi får följa fältproviantmästaren Weckström vars dotter gifter sig med blivande borgmästaren Kuhlberg. Giftermålet var en del av det sociala nätverksskapandet som var en förutsättning för att slå sig fram inom den lokala handeln. Kuhlberg i sin tur bedrev också ett medvetet nätverksbygge genom frimurarna som innebar goda kontakter till officerarna, och med sin akademiska utbildning kunde han bli borgmästare 1767. I deras samarbete i handel ochandel bidrog Kuhlberg med sina politiska kon-

takter och Weckström med ekonomiskt stöd. Familjekontakterna visade sig också nyttiga i konkreta omständigheter, som när Kuhlberg konkurshotades men räddades av Johannes Weckström. Konkurs skulle ha inneburit politisk undergång för Kuhlberg eftersom han då inte skulle kunna betala skatt och därmed inte rösta eller sköta sin tjänst som borgmästare. Den sociala innebörden av just konkurs, som alltid potentiellt hotade borgerskapet i gemen, använder Parland-von Essen för att illustrera varför nätverk och status spelade så stor roll i samtiden. Konkursen hade inte samma absoluta innebörd som idag, utan vad som var viktigast var de borgerliga dygderna som heder, anseende och ärlighet. Kredit kunde fås via det egna nätverket om handelsmannens anseende bibehöllits, och samtidigt skapade skuldförbindelserna starka nätverksrelationer.

En gemensam nämnare för många av de personer som följs är deras identitet som ”ofrälse ståndsperson”, exempelvis apotekare, läkare och advokater. Dessa var en del av den moderna erfarenheten i Helsingfors tilltagande urbana stadsrum. Nyckeln till deras karriär var den reglerade akademiska utbildningen och med den tillhörande sociala statusen. Dessa professionella yrkesmän höll sig nära den övriga ofrälse eliten genom giftermål till andra av samma börd, men helst förstas till adeln som hade inneburit ökat anseende. Exempelvis ”stads physicus” Rosenström spenderade så gott som hela sin lön på en ståndsmässig utbildning till sin dotter för att göra henne salongsduglig och därmed potentiell brud för en adelsman. Dessa ofrälse ståndspersoner hade också ett starkt behov av att visa sin status genom konsumtion. Genom granskningar av auktionsprotokoll och boupteckningar visar Parland-von Essen på hur utstuderat och noggrant inköp av böcker för det egna biblioteket kom att framhäva den egna tillhörigheten till ett vittert bildningsborgerskap. Och att ropa in böcker på auktionen var förstas ett utmärkt tillfälle att manifestera det egna inköpets sociala och symboliska innebörd.

Heder och gott rykte var avgörande ideal i en stadsmiljö med tilltagande kommers och kreditgivning. Parland-von Essen särskådar betydelsen av dessa ideal i flera olika situationer, men intressantast är kanske de olika fall av kvinnoöden hon belyser med de olika dygdernas roll. Den första är den förmögna

handelsmannen Nils Burtz änka Elisabeth Kyhl. Efter Butrz död fortsatte hon målmedvetet affärsverksamheten och ansågs vara en flitig och ståndsmässig handelskvinna. Hon kunde med hjälp av äktenskapsförordet och det övriga borgerskapets respekt framgångsrikt bekämpa försök av ingifta män att överta verksamheten. Man kunde alltså säga att hon kunde utnyttja dygderna till sin fördel, trots att hon var en kvinna i en mycket mansdominerad värld. Vad som händer om man hamnade på fel sida om dygderna uppmärksammas däremot genom exemplet av den fallna Hedvig Kuhlberg. Hon besatt inga av de attribut en ståndsperson borde ha utan var tvärtom ogift, alkoholiserad och led av veneriska sjukdomar. Parland-von Essen lyfter genom hennes exempel upp ett viktigt moment i ståndsmässighetens logik: det var i sista hand mannens anseende som inte fick befläckas. Avvikande kvinnor var speciellt problematiska för de karriärsmedvetna männen vars heder och anständighet var integrerade delar i deras kamp för inflytande i samhället. Såsom Parland-von Essen så träffande påpekar: ”det var ingen som oroade sig för den skam Hedvig dragit över sig själv, utan det centrala var det hon ställde till för männen och deras anseenden.” (s. 199). Följderna av denna medelklassetik för Hedvig var att hon förpassades till släktingar på landet, utom synhåll för stadsrummet där familjens anseende kunde skadas.

Med hjälp av gediget källarbete och ett skarpt öga för nyanser kommer Parland-von Essen de historiska aktörerna mycket nära in på skinnet. Hon blandar roande citat om anekdotiska händelser, som när arméns sekreterare Fabian af Enehielm knockar Weckström på öppen gata i anslutning till oklara kronobräneriaffärer, med övergripande historiska förskjutningar i den inhemska elitens sociala sammansättningar. Det uppåtgående skiktet inom eliten var de ofrälse ståndspersonerna och i boken får vi följa deras försök att skapa sin identitet i kontrast till den gamla adliga eliten. Det var en identitet byggd på kristna dygder

om naturlighet och självdisciplin, till skillnad från adeln som ansågs förställd och falsk. I sin helhet är boken en lyckad historisk rekonstruktion och den detaljerade undersökningen gör så långt det är möjligt rättvisa åt människornas verkliga livserfarenheter.

En fråga som anmäler sig är däremot vilken sorts litteratur boken ämnar vara. Sedd som historisk forskningslitteratur kan boken betraktas som otillfredsställande: den saknar en tydlig problemformulering, teoretisk medvetenhet och relaterar inte den egna undersökningen till det kulturhistoriska forskningsläget. Min egen uppfattning är däremot att Parland-von Essen inte tänkt sig boken primärt som ett bidrag till den kulturhistoriska forskningslitteraturen. Som en populärhistorisk skildring kan boken däremot varmt rekommenderas för en läsande allmänhet och för kulturhistoriskt intresserade.

Avslutningsvis vill jag påpeka att Parland-von Essen gärna kunde ha tagit mera fasta på de olika interna spänningar som självbilden hos de historiska aktörerna verkar innehålla. En risk med ett genomgående empatiskt förhållningssätt är nämligen att historikern ser harmoni och homogenitet i en självuppfattning som i själva verket kan vara mycket suddig och konfliktfylld för de historiska aktörerna själva. Interna spänningar i den av Parland-von Essen tecknade borgerliga självbilden kunde sökas på flera ställen: exempelvis i synen på adeln som beundrades men vars livsstil förkastades, eller i synen på offentligt och privat i fråga om kvinnors dygd. En mera problematiserad undersökning kunde ha gjort bilden av det borgerliga Helsingfors under 1700-talet mindre harmonisk, och kanske öppnat för kritiska perspektiv på den maktutövning som ofta går hand i hand med idéer om dygder och normer.

JONAS AHL SKOG

Jessica Parland-von Essen 2010: *Affärer, allianser, anseende: konsten att tillhöra eliten i Helsingfors 1740–1820*. Schildts.

